

OPPDRADELSE I ET FLERKULTURELT PERSPEKTIV

*- en kvalitativ studie av norskfødte ungdommer
med ikke-vestlige innvandrerforeldre*

Samin Ansar

Masteroppgave i pedagogisk-psykologisk rådgivning
Pedagogisk forskningsinstitutt
Det utdanningsvitenskapelige fakultet

UNIVERSITETET I OSLO
2012

OPPDRADELSE I ET FLERKULTURELT PERSPEKTIV

*- en kvalitativ studie av norskfødte ungdommer
med ikke-vestlige innvandrerforeldre*

Samin Ansar

Masteroppgave i pedagogisk-psykologisk rådgivning
Pedagogisk forskningsinstitutt
Det utdanningsvitenskapelige fakultet

UNIVERSITETET I OSLO
2012

© Samin Ansar

År: 2012

Tittel: Oppdragelse i et flerkulturelt perspektiv - *en kvalitativ studie av norskfødte ungdommer med ikke-vestlige innvandrerforeldre*

Forfatter: Samin Ansar

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

SAMMENDRAG

FORFATTERENS NAVN: Samin Ansar

TITTEL: Oppdragelse i et flerkulturelt perspektiv - *en kvalitativ studie av norskfødte ungdommer med ikke-vestlige innvandrerforeldre*

HOVEDVEILEDER: Guri Jørstad Wingård

MÅL: Hovedhensikten med denne avhandlingen var å fremskaffe kunnskap om 1) hvordan norskfødte ungdommer med ikke-vestlige innvandrerforeldre klarer å utvikle en identitet som balanserer to kulturer når de vokser opp; en innenfor hjemmet, og en i møte med storsamfunnet, 2) hvilke etiske problemer som kan oppstå mellom ikke-vestlige innvandrerforeldre og deres norskfødte barn under oppdragelsen, og 3) hvordan disse ungdommene vil – når de blir foreldre – oppdra sine barn? Formålet med studiet var å få tak i prosessen bak flerkulturell oppdragelse ut ifra norskfødte innvandrerungdommenes egne situasjonelle beskrivelser og opplevelser.

METODE: Jeg utførte kvalitativ forskningsintervju på 6 norskfødte 18-åringer med ikke-vestlige innvandrerforeldre. 4 jenter og 2 gutter – interesserte seg for å delta i dette studiet.

TEORETISKE PERSPEKTIVER: Kagitcibasi sin kulturdimensjon som hun kaller for kollektivism og individualisme ble benyttet for å forstå hvordan norskfødte med ikke-vestlige innvandrerforeldre opplever flerkulturell oppdragelse. Andre aktuelle teorier og forskning som berører dette feltet ble benyttet for å se om de er valide forklaringer for forståelsen av oppdragelse i dagens flerkulturelle samfunn.

FUNN/KONKLUSJONER: 1) Ungdommene i studiet klarer å utvikle en balanse ved at a) de ikke er opptatt av å identifisere seg selv som enten eller, men heller identifisere seg selv i forhold til de sosiale relasjonene de inngår i, b) de opplever at de er nødt til det, de er dermed mer opptatt av å velge det beste fra begge kulturene og tilegne seg en forståelse som korresponderer begge kulturene. 2) Ungdommene i studiet kommer i konflikt med sine foreldre under oppdragelsen på grunn av a) ulik virkelighetsoppfatning på hva som oppfattes som frihet – der de er har lov til å

bestemme over sine valg selv, er de også forbundet med aksept og forventinger fra sine foreldre – dette bidrar til at ungdommen (frivillig eller ufrivillig) retter seg mot foreldrenes normer og forventinger noe som setter et hinder for utviklingen av deres egen selvforståelse, b) tross problemer i oppdragelsen ønsker ungdommen ikke å leve i opposisjon – de er opptatt av å ha det bra sammen – de hever seg derfor over problemene. 3) Ungdommene i studiet ønsker å oppdra sine barn med en viss grad av frihet i oppdragelsen, men også bevare noe av det samholdet de selv har blitt oppdratt i – på den måten vektlegger de viktigheten av balanse i den oppdragelsen de ønsker å gi sine barn.

Det er videre et behov for nyansert forskning som kan bidra til å forstå norskfødte innvandrerungdommenes unike situasjon bedre.

FORORD

Å skrive denne avhandlingen har først og fremst vært en spennende og utrolig lærerik prosess, men også en krevende en – der det til tider har virket umulig å komme i mål. Underveis har jeg møtt mange som har hjulpet meg med denne avhandlingen og det er til dem jeg nå vil rette min oppmerksomhet til.

Først og fremst vil jeg takke min hovedveileder Guri Wingård, som har gitt meg både faglig veiledning og oppfølging, samt troen på at jeg vil klare det. Takk for at du har hjulpet meg gjennom hele arbeidsprosessen.

Videre vil jeg takke alle mine informanter som har bidratt frivillig til å dele sine erfaringer og tid med meg, uten dere ville det ikke vært mulig for meg å danne et helhetsbilde for denne forskningen.

Tilslutt vil jeg takke min familie og venner som har støttet meg og vært ved min side. Takk for at dere har stilt opp og holdt ut med meg under denne prosessen som ikke har vært like enkelt å mestre. Jeg vil også takke min storesøster Nadia for å ha lyttet til mine klager, gitt meg mange oppmuntrende samtaler gjennom skriveprosessen og ikke minst for å ha lest igjennom utkast. Dere alle er fantastiske.

Samin Ansar
Oslo, 2012

INNHALDSFORTEGNELSE

1. INTRODUKSJON	1
1.1 INNVANDRERE I NORGE OG NORSKFØDTE MED INNVANDRERFORELDRE.....	1
1.2 FORHOLDET MELLOM OPPDRAGELSE OG KULTUR.....	3
1.3 PROBLEMSTILLING(ER).....	7
<u>1.3.1 Bakgrunn for valg av tema.....</u>	<u>7</u>
<u>1.3.2 Bakgrunnsteppe</u>	<u>8</u>
1.4 AVGRENSNING	8
<u>1.4.1 Hypotese(r)</u>	<u>8</u>
1.5 AVHANDLINGENS VIDERE OPPLEGG.....	9
2. METODISK TILNÆRMING	11
2.1 KVALITATIV FORSKNING.....	11
<u>2.1.1 Valg av metode</u>	<u>11</u>
<u>2.1.2 Hvorfor intervju</u>	<u>12</u>
<u>2.1.3 Valg av informanter.....</u>	<u>12</u>
<u>2.1.4 Konfidensialitet.....</u>	<u>13</u>
<u>2.1.5 Prosedyre</u>	<u>13</u>
<u>2.1.6 Transkribering og koding.....</u>	<u>14</u>
2.2 MÅLPROBLEMATIKK	15
<u>2.2.1 Generalitet.....</u>	<u>15</u>
<u>2.2.2 Validitet</u>	<u>15</u>
<u>2.2.3 Reliabilitet.....</u>	<u>16</u>
<u>2.2.4 Andre etiske refleksjoner</u>	<u>16</u>
3 FLERKULTURELL OPPDRAGELSE.....	19
3.1 KOLLEKTIVISME OG INDIVIDUALISME	19
<u>3.1.1 Foreldrerollen</u>	<u>21</u>
<u>3.1.2 Religiøs tilhørighet og moralsk oppdragelse</u>	<u>25</u>
<u>3.1.3 ”Det beste fra to kulturer”.....</u>	<u>25</u>
<u>3.1.4 Identitetsprosjektet.....</u>	<u>27</u>
<u>3.1.5 Sammenfatning</u>	<u>30</u>
3.2 BETYDNING AV KULTUR I EN VERDEN UTEN GRENSER	31
<u>3.2.1 Kulturelle forskjeller.....</u>	<u>32</u>
<u>3.2.2 Kultur og samfunn</u>	<u>33</u>

3.3 SELVET VS. FELLESKAPET	35
<u>3.3.1 Et krysningsfelt</u>	36
<u>3.3.2 Et brudd med forståelsen</u>	37
<u>3.3.3 Det tradisjonelle og det moderne</u>	38
<u>3.3.4 Kulturarv på nåtidens premisser</u>	39
<u>3.3.5 Aktør eller brikke?</u>	40
4. ANALYSE	43
4.1 KORT BESKRIVELSE AV INFORMANTENE	44
<u>4.1.1 Yasmin, 18 år</u>	44
<u>4.1.2 Maya, 18 år</u>	45
<u>4.1.3 Maria, 18 år</u>	45
<u>4.1.4 Adam, 18 år</u>	45
<u>4.1.5 Danial, 18 år</u>	46
<u>4.1.6 Fatima, 18 år</u>	46
4.2 DET Å FORHOLDE SEG TIL TO KULTURER – TILHØRIGHET OG IDENTITET	47
<u>4.2.1 Tilhørighet til fedrelandet</u>	48
<u>4.2.2 Den ”norske” kulturen</u>	49
<u>4.2.3 En tvetydig dobbelthet eller en blanding?</u>	50
<u>4.2.4 Identitet – den flerkulturelle utfordringen</u>	51
4.3 ETISKE PROBLEMER I OPPDRAGELSEN	54
<u>4.3.1 En generasjonskløft</u>	55
<u>4.3.2 Frihet vs. kontroll</u>	56
<u>4.3.3 Foreldrenes høye forventninger</u>	58
<u>4.3.4 ”Harmonikultur”</u>	61
4.4 HVORDAN ØNSKER DE Å OPPDRA SINE EGNE BARN	62
<u>4.4.1 Forelderens personlighet</u>	63
<u>4.4.2 Hva har de likt og ikke likt i den oppdragelsen de selv har fått?</u>	63
<u>4.4.3 En kombinasjon av samhold og frihet</u>	64
5. KONKLUDERENDE MERKNADER	67
5.1 OPPSUMMERING	67
5.2 KONKLUSJON	68
5.3 VEIEN VIDERE	70
LITTERATURLISTE	71
VEDLEGG 1:	75
VEDLEGG 2:	76
VEDLEGG 3:	77

”Det er ikke slik at jeg har den ene foten her og den andre der – men at jeg har begge føttene på begge sidene samtidig (...)” Yasmin (18)

1. INTRODUKSJON

Et av de mest sentrale temaene i norsk offentlighet har vært knyttet til ”det flerkulturelle samfunn”. Det flerkulturelle Norge er preget av et mangfold av ulike etniske identiteter og variasjon i kulturelt differensierte væremåter. Det er viktig å fremheve at det flerkulturelle Norge faktisk eksisterer og at det vil fortsette å gjøre det – før en kan begynne å diskutere samfunnets utfordringer. Et flerkulturelt samfunn innebærer nemlig ulike implikasjoner, både for majoritets- og minoritetsbefolkningen.

Yasmin (18) vokser opp i mellom to kulturer og to helt ulike sett av normer og forventninger. Hun er såkalt *norskfødte med innvandrerforeldre*. Noen av disse ungdommene blir dyktige til å skifte mellom ulike kodesett uten store problemer, mens andre opplever det som noe utfordrende. På samme måte, trives noen utmerket med en både-og situasjon, mens andre opplever situasjoner preget av enten-eller (Johannessen, 2007). Uansett hvor man står, støter innvandrere og deres norskfødte barn i mer eller mindre grad på utfordringer og dilemmaer. Noen av disse utfordringene møter man i oppdragelsen. Et dilemma for ungdommen som vokser opp i mellom to kulturer kan være: Hva er fordelene og ulempene ved den oppdragelsen jeg har fått hjemme? Blir jeg oppdratt annerledes enn andre? Før jeg går nærmere inn på diskusjonen om *oppdragelse i en flerkulturell kontekst* – skal jeg ta et raskt dypdykk inn i innvandringshistorien til Norge og hva man legger i betegnelsene *innvandrer* og *norskfødt med innvandrerforeldre*.

1.1 Innvandrere i Norge og norskfødte med innvandrerforeldre

Innvandringshistorien til Norge begynte i slutten 1960-tallet, der de første innvandrerne hovedsakelig var arbeidsinnvandrere. I 1975 ble det lovfestet innvandringsstopp, noe som gjorde at en ikke kunne slå seg ned i landet uten videre (Eriksen og Sajjad, 2011). Men muligheten til visse typer arbeidsinnvandring, familiegjening og andre typer avtaler med andre land (som f.eks. internasjonale forplikninger til å ta imot flyktninger og asylsøkere) gjorde at landet likevel hadde mange innvandrere også etter denne tiden.

Samlebetegnelsen ”*innvandrerbefolkning*” (som først ble opprettet i 1994), blir ikke lenger brukt i statistikken i dag. Statistisk sentralbyrå (SSB) – som ikke bare lager tall og statistikk, men også begreper og definisjoner – har avløst denne betegnelsen med ”*innvandrere*” og ”*norskfødte med innvandrerforeldre*”¹. Selv om navn på termene er endret i dag, forblir innholdet uendret – slik at sammenligninger og annen statistikk bakover i tid skal forbli uproblematisk. SSB presiserer likevel at et skille mellom betegnelse øker i dag bevisstheten rundt kulturelle praksisformer og skaper et bredt spekter av alternative livsstiler å velge mellom. Med den nye begrepsbruken vil kun personer som tidligere ble betegnet som ”førstegenerasjons innvandrere” omtales som ”innvandrere” – altså en person som fysisk har ”vandret inn” til Norge. Personer som tidligere ble betegnet som ”andregenerasjons innvandrere” eller ”personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre” vil omtales som ”norskfødte med innvandrerforeldre” – altså en person som er født i Norge med to foreldre som er født i utlandet, og som i tillegg har fire besteforeldre som er født i utlandet². Det er imidlertid viktig å fremheve at en ikke kan regne med at betegnelse på disse termene vi nå er kommet frem til, vil bestå til ”evig tid”. I takt med samfunnsutviklingen kan også de nye betegnelse gradvis bli mindre egnet, som igjen må bli erstattet av nye betegnelser.

I følge SSB er tallet på innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i Norge i dag omlag 655 000. Disse to gruppene utgjorde 13,1 % av befolkningen i Norge per 1. januar 2012³. De største ikke-vestlige gruppene er fra Pakistan, Irak, Somalia og Vietnam. Oslo har den største andelen – der det er bosatt 181 000 innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre ved inngangen til 2012 – noe som utgjør 29,6 % av befolkningen i hovedstaden⁴. Disse tallene begrunner også at Oslo per i dag er en flerkulturell by.

I avhandlingen har jeg med hensikt valgt å rette søkelyset på norskfødte ungdommer med ikke-vestlige innvandrerforeldre, ganske enkelt fordi gruppen skiller seg tydeligst ut fra vestlige land og kulturer, og slik sett oftere støter på problemer som har å gjøre med kulturforskjeller og kulturkonflikter.

¹ SSB - <http://www.ssb.no/vis/vis/omssb/1gangspubl/art-2008-10-14-01.html>

² SSB - <http://www.ssb.no/ssp/utg/200804/14/>

³ SSB - <http://www.ssb.no/innvandring/>

⁴ SSB - <http://www.ssb.no/befolkning/main.shtml>

Det er her viktig å forklare at betegnelsen ”vestlig” og ”ikke-vestlig” land ikke lenger blir brukt. SSB har valgt å erstattet betegnelsen med to landegrupperinger⁵. Jeg vil i avhandlingen min likevel bruke betegnelsene ”vestlig” og ”ikke-vestlig” fordi de er langt mer ”elegante” og ”brukervennlige” sammenlignet med landgruppene. Betegnelsene fungerer dessuten godt i skrift og tale. Før jeg kan gå løs på diskusjonen, vil jeg gjøre rede for sentrale begreper som både er omfattende og sammensatt, og som dermed danner grunnlag for diskusjon blant fagpersoner.

1.2 Forholdet mellom oppdragelse og kultur

Oppdragelse er et hovedbegrep i pedagogikken. Den allment aksepterte definisjon på oppdragelse finnes neppe. Hvorfor dette er tilfelle er muligens fordi oppdragelsesbegrepet har en eviggyldig kjerne og en del trekk som forandrer seg i takt med samfunnets utvikling (Imsen, 2011). Den eviggyldige kjernen er den overføringen som så å si alltid har vært basert på dette prinsippet – ”den eldre generasjonen overleverer den yngre generasjonen den lærdom som den bar med seg fordi det ville være den beste forberedelse for de som senere skulle stå ansvarlig for konstruksjon av fremtidige sosiale bånd” (Dale, 2006: 42). Det overordnede prinsippet er altså å *gjenta* det man har ervervet av livserfaringer og livsvisdom.

At oppdragelsesbegrepet har en del trekk som forandrer seg i takt med samfunnets utvikling kan sees i forhold til dette: når man oppdrar behandler man en rekke sentrale og grunnleggende oppdragelsesteoretiske spørsmål av typen *hva*, *hvordan* og *hvorfor* – der det mer eller mindre alltid vil ligge reflekterte ideer og intensjoner om *hva* oppdrageren ønsker og vil med sine oppdragelseshandlinger, *hvordan* han/hun bør opptre i ulike situasjoner og *hvorfor* (Evenshaug og Hallen, 1997). Det er sånn sett oppdragelsen i familien som danner videre grunnlag for all senere oppdragelse og sosialisering. Det er foreldrenes tanker, ønsker og meninger om oppdragelsen av egne barn som er avgjørende – som er påvirket av den tidsånden de lever i. Alle andres bidrag (som for eksempel barnehagens og skolens) i barnets utvikling er avhengig av de erfaringer barnet har med seg fra familien.

⁵ SSB - Landgruppe 1 dekker EU/EØS-land, USA, Canada, Australia og New Zealand. Landgruppe 2 dekker Afrika, Asia (med Tyrkia), Latin-Amerika, Oseania (utenom Australia og New Zealand) og Øst-Europa (utenom EU/EØS)
<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200804/15/>

På samme måte som oppdragelse, har *kultur* lenge vært anerkjent som en viktig kontekst for å forstå forholdet mellom mennesker i dagens norske samfunn. Å definere begrepet kultur er ikke lett, det er et av språkets vanskeligste ord, selv om – eller kanskje fordi – vi tror vi vet hva det betyr (Eriksen og Sajjad, 2011). Begrepet stammer fra det latinske ordet *colere*, som opprinnelige betød å dyrke eller pleie. I vid forstand kan kulturbegrepet forstås som ”*helheten av et samfunns eller en gruppes normer av alle slags, dets kunnskaper og trosforestillinger, dets oppfatninger av godt og ondt, stygt og pent, språket og andre tegnsystemer*” (Østerberg og Engelstad, 1995: 19). Det finnes mange andre definisjoner og forklaringer på kulturbegrepet. Grunnen til at jeg benytter meg av Dag Østerberg og Fredrik Engelstads forklaring er simpelthen fordi den ”sitter bedre” for forståelsen av det flerkulturelle samfunnet Norge er i dag. Med det flerkulturelle perspektivet i bakgrunn kan en også forklare kulturbegreper ut ifra to innfallsvinkler; *objektiv* og *subjektiv*. Ifølge Edward Stewart og Milton Bennett (1991) er *objektiv kultur* de sosiale, politiske, økonomiske og språklige systemene i et samfunn. Det er dermed de konkrete og synlige delene som skiller den ene kulturen fra den andre – som religion, tradisjon, kunst, håndverk, litteratur, musikk osv. *Subjektiv kultur* er derimot de lærte og delte mønstrene av holdninger, handlinger, verdier og tenkemåter hos en gruppe mennesker (Stewart og Bennett, 1991: 2). Det er den subjektive kulturen som ofte gir grobunn til mye diskusjon og uenighet. Men den er interessant for å forstå hvordan ulike mennesker forklarer de livsvalgene de tar ut ifra ulike kulturelle prioriteringer og rammer (for en nærmere diskusjon av dette, se avsnitt 3.2.1).

På et generelt plan kan vi så si at *alt som er lært er kulturelt, mens alt som er medfødt er naturlig*. Det at vi for eksempel trenger mat og drikke er bestemt fra naturens side, men det er kulturen som lærer oss når, hvordan og hva vi skal spise. Og akkurat som oppdragelse, er både den objektive og den subjektive kulturen i stadig forandring. Vi mennesker overtar verdier og tradisjoner fra den foregående generasjonen, og forsøker å bringe den videre til neste generasjon – men som oftest med å sette vårt personlige preg på den, som er påvirket av den tidsånden vi lever i – som for eksempel hvilke valg, vurderinger og prioriteringer andre mennesker rundt oss tar (Eriksen, 2001).

Oppdragelse og kultur er altså avhengig av de livskunnskaper barnet har med seg og får fra familien. Familiens og dermed foreldrenes rolle er av avgjørende betydning. I følge Evenshaug og Hallen (1997) kan foreldrenes rolle bli delt opp i en *direkte* og *indirekte*

funksjon. Den *direkte* fungerer med at foreldrene formidler og levedegjør kulturens og samfunnets verdier, normer og roller. Gjennom det de sier, gjør og er – legemliggjør foreldrene sitt utvalg og sin versjon av samfunns- og kulturverdiene. Til å begynne med kan det innebære at det er foreldrene som velger hvilke andre påvirkningsfaktorer barnet etter hvert skal møte og ha kontakt med. Den *indirekte* fungerer ved at barnet etter hvert – på grunnlag av tidligere erfaringer – tilegner seg en referanseramme, som blir grunnleggende for hvordan han/hun tolker og bearbeider påvirkninger og inntrykk fra andre miljøfaktorer.

Dette understreker også at oppdragelse alltid skjer i en sosial og kulturell sammenheng. Kultur kan dermed i vid forstand tolkes som en del av oppdragelsen fordi alle mennesker blir formet i en sosiokulturell kontekst. Thomas Hylland Eriksen og Torunn Arntsen Sajjad (2011) tydeliggjør at mennesker lever og formes i kulturer – noe som innebærer at de både er like og forskjellige. Innen én og samme kultur har folk felles språk, religion, erfaringsverden og moral – for eksempel; har to mennesker blitt oppdratt i noenlunde like omgivelser, vil de ha lært de samme normer for skikk og bruk, de samme verdier og det samme syn på riktig og galt. Motsatt vil de som har blitt oppdratt i ulike omgivelser kanskje ha forskjellige normer, ulikt syn på riktig og galt, osv. Et slikt synspunkt er nyttig når en skal prøve å forstå forskjeller og likheter mellom mennesker.

Det fins dermed en uendelig variasjon i måter å leve på og oppdra barn på. I krig og nød, i udemokratiske land og skoler, i autoritære og kjønnssegregerte samfunn vokser de fleste barn opp til å bli samfunnsnyttige og velfungerende borgere. Men i mange bøker blir barn framstilt som om det er det samme enten de bor i Norge eller i Afrika. Dette blir for snevert, fordi barn er – som sett – en abstrakt konstruksjon av kultur og det sosiale lag de vokser opp i (Eriksen og Hylland, 2011). I alle land fins det derfor demokratisk, autoritær og ettergivende barneoppdragelse, men det gis forskjellig kulturell betydning – for eksempel grensesetting og høye/strengere krav til barna. Å lære om oppdragelse og andre kulturer betyr dermed å se sin egen bakgrunn i et nytt lys. Spørsmål en kan stille seg selv er: Er min måte å forstå barn og barndom på riktig i det landet jeg befinner meg i nå? Kan jeg overføre min kunnskap om barn til andre land med en annen kultur? Betyr ”utvikling” det samme i alle kulturer? (Johannessen, 2007).

Sett i forhold til innvandrere og deres familier blir dette et viktig tema, nettopp fordi at barnet og det omgivende samfunnet stadig er i forandring. Generelt kan vi si at familiens direkte

funksjon relativt sett vil avta gradvis etter hvert som barnets kontaktområde utvides og deres kontaktform endres med økende alder (Evenshaug og Hallen, 1997). Det er vanskelig å peke på en et bestemt alders- og utviklingstrinn som generelt danner et avgjørende skille, men det sies å begynne i ungdomsalderen, der identitetsbevisstheten utvikles.

Hvordan dette kan påvirke innvandrere og deres norskfødte barn kan være interessant. Den yngre generasjonen – altså de norskfødte med innvandrerforeldre – vil være preget av sine foreldres verdier og praksisformer, men også av det samfunnet de er født i - lever i, som byr på nye muligheter, fristelser og risikoer. Et vanlig perspektiv har vært at de ”lever i to kulturer” – at de skifter kulturelle koder når de beveger seg i ulike kontekster. Ifølge Else Marie Halvorsen (2004) er det i denne interaksjonen mellom selvet og kulturer der identitetsbevisstheten utvikles. Vi forandrer, utvikler og tilpasser oss i interaksjon med hverandre og er derfor også gjensidig avhengig av hverandre. Mennesker er sånn sett totalt avhengig av hvordan andre ser på oss, forstår oss, for at vi skal ha en forståelse av hvem vi er. På den måten kan vi også se at kultur og identitet ganske så mye henger sammen. For personer som blir oppdratt i mellom to kulturer kan det oppstå flere utfordringer for forståelsen av hvem de er. Dette mener Halvorsen (2004) oppstår som oftest når en og samme egenskap oppfattes ulikt av medlemmer i majoritets- og minoritetssamfunnet. Vi kan se lignende trekk blant innvandrergrupper også, der det lett kan føre til konflikter mellom den ”konservative” foreldregenerasjonen og den delvis assimilerende yngre generasjonen (Hylland og Sajjad, 2011). Å vokse opp i mellom to kulturer med ulike sett av normer og forventninger er med andre ord ikke alltid bekvemt og det kan lett skape forvirring hos det flerkulturelle barnet.

I forhold til samlebetegnelsen ”innvandrerbefolkning” som fremstilt i introduksjonen min, er det klart at det er nødvendig å skille mellom grupper når man snakker om forholdet mellom innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, fordi de i praksis står overfor ulike problemer og utfordringer. Bakgrunn for utfordringene kan stamme av samme rot, som for eksempel kulturforskjeller, men vil som regel bli fylt med nytt innhold. For et eksempel kan det for en mor som er vokst opp i Pakistan kjennes som naturlig å være hjemmeværende med sine barn i Norge, selv om de fleste etnisk norske kvinnene i hennes alder er i arbeid. For en norskfødt jente med innvandrerforeldre kan dette reise mange spørsmål i forhold til prioriteringer; skal hun gjøre som sin mor og bli hjemmeværende når hun selv får barn, eller skal hun gjøre som de fleste etnisk norske jentene og jobbe? Spørsmålet blir; blir hun sett som

”dårlig” jente av andre ikke-vestlige innvandrerkvinner hvis hun velger å være i jobb? Men sett på en annen side; er det mulig å tenke på kulturer uten konflikter og motsigelser? Muligens ikke. Kulturkollisjoner er et begrep som dramatiserer frykten for endringer i omverdenen – men å tro på kulturer som stabile og uforanderlige vil da være en feilaktig antakelse.

1.3 Problemstilling(er)

I denne avhandlingen vil jeg forsøke å utforske følgende; Hvordan opplever norskfødte ungdommer med ikke-vestlige innvandrerforeldre det å forholde seg til to forskjellige kulturer – en innenfor hjemmet, og en i møte med storsamfunnet – når de blir oppdratt? Kan det tenkes at det i særlig grad skjer konflikter mellom foreldre og ungdommer som hemmer oppdragelsens hensikt? Kan disse konfliktene bidra til at synet på barn og barneoppdragelse endres både hos foreldre og hos ungdommen?

På bakgrunn av dette vil jeg forsøke å belyse følgende problemstillinger; *Hvordan klarer norskfødte ungdommer med ikke-vestlige innvandrerforeldre å utvikle en identitet som balanserer to kulturer når de blir oppdratt? Hvilke etiske problemer kan oppstå mellom foreldre og dem under oppdragelsen? Hva tenker ungdommer selv om hvordan han/hun vil oppdra sine egne barn?*

1.3.1 Bakgrunn for valg av tema

Det finnes per i dag lite litteratur på kulturelle utfordringer ut ifra et pedagogisk perspektiv. Dette område har som oftest blitt utforsket av antropologer og sosiologer. Imidlertid synes jeg pedagogisk kunnskap kan bidra til å øke forståelse knyttet til det å være norskfødt med innvandrerforeldre. Økt kunnskap vil kunne utfordre våre ofte noe ubevisste stereotypier knyttet til mennesker vi har lite erfaringer med. Samtidig kan dette hjelpe pedagoger til å drive med bedre og mer individrettet rådgivning for rådsøkere.

En annen bakgrunn for valg av tema er antakelsen om at den ikke-vestlige kulturen representerer en kontrast i forhold til den vestlige (og norske) kulturen. I de ikke-vestlige land

er det i stor grad kollektivistiske kulturverdier som setter grunnlaget for en betydningsfull barneoppdragelse. Norge og vesten skiller seg ut i forhold til verdsettelse av individualistiske verdier som selvrealisering og vektlegging av personlige behov. Det blir dermed også interessant å studere kulturens betydning der forskjellene er tydeligst. En nærmere diskusjon av dette vil bli diskutert i lys av begrunnelser og forklaring seinere i avhandlingen.

1.3.2 Bakgrunnsteppe

Det er mange teoretikere og fagpersoner som har forsket og diskutert innvandring det siste tiåret. I min avhandling vil Cigdem Kagıtcıbası sin kulturdimensjon som hun kaller individualisme og kollektivismen danne bakgrunnsteppe og det teoretiske grunnlaget. Andre vesentlige teorier, fremstillingsmodeller og tidligere forskning om innvandrere vil også fungere som et utgangspunkt.

1.4 Avgrensning

Å skrive en oppgave som vil gi et dekkende helhetsbilde av alle aspekter ved det å være innvandrere i Oslo ville ikke latt seg gjøre i en hovedoppgave. Jeg har derfor tatt utgangspunkt i en gruppe, og lagt vekt på deres perspektiver. Jeg har valgt å fokusere på norskfødte 18-åringer med ikke-vestlige innvandrerforeldre. Med ikke-vestlige mener jeg innvandrerforeldre fra Afrika, Asia (med Tyrkia), Øst-Europa og Sør- og mellom- Amerika (SSB).

1.4.1 Hypotese(r)

Ut i fra forskning, har jeg en antakelse om at norskfødte ungdommer med ikke-vestlige innvandrerforeldre har dels særskilte oppvekstvilkår som skaper spesielle utfordringer for deres identitet – som veier på to hovedsett av kulturer og verdsettelse som følger av disse. Det antas at kollektivistiske kulturer kan skape utfordringer for innvandrerfamilier når de skal tilpasse seg en individualistisk kultur (Kagıtcıbası 1996). Det er ikke unaturlig å anta at disse ungdommene vil ha en noe mer kompleks relasjon til sine foreldre spesielt hvis de opplever at foreldrenes syn på blant annet frihet og valg skiller seg betydelig fra ungdommens eller det

norske samfunnets. Det kan dermed være store individuelle forskjeller i håndteringen av disse utfordringene gjennom oppdragelsen.

1.5 Avhandlingens videre opplegg

Til nå har jeg forsøkt å presentere innvandrere og norskfødte innvandrernes situasjon i Norge, og gitt en liten forsmak på spenningen mellom oppdragelse og kultur for en som blir oppdratt i mellom to kulturer. Avhandlingens problemstilling viser til behovet for nyansert forskning som tar for seg skille mellom gruppene når det gjelder temaer som kultur og oppdragelse.

I *andre* kapittel vil jeg presentere avhandlingens metodiske tilnærming, hvor valg av forskningsmetode vil bli vektlagt. Jeg vil også redegjøre for hvilke etiske refleksjoner jeg som forsker sto ovenfor i denne forskningen.

I *tredje* kapittel vil jeg redegjøre og diskutere teorier og forskning som berører dette emnet, og som danner et utgangspunkt for min empiriske forskning. Disse vil også være grunnlag for å se om de aktuelle forskningene og teoriene er valide forklaringer for forståelsen av oppdragelse i et flerkulturelt perspektiv. Teoriene vil bli drøftet og være et forsøk på å skape oversikt over hva den har kommet fram til og som jeg kan støtte med på når jeg presenterer nye funn. Gjennom hele fremstillingen vil jeg bruke direkte sitater fra mine informanter for å forsøke å eksemplifisere. Med andre ord introduserer jeg informantene mine: de norskfødte innvandrerdommene Yasmin, Maya, Maria, Adam, Danial og Fatima.

I *fjerde* kapittel vil jeg presentere analyse av data – hvor jeg redegjør for mine empiriske funn – samtidig som jeg vil drøfte disse i lys av teori. Disse er kategorisert etter temaer som kom gjennom intervjuene, men også etter noen teoretiske termer. I en rekke tilfeller vil jeg bruke en del direkte sitater fra ungdommen, dette fordi jeg vil la ungdommenes egne stemmer komme frem. Det som utelates fra sitatene, markeres med (...). I andre tilfeller, hvor jeg selv skriver det ungdommene har sagt, vil jeg forsøke å legge ordbruken min så tett opp til ungdommenes språkbruk som mulig.

I *femte* kapittel vil jeg oppsummere funnene, gi en avslutning som samler trådene og beskrive veien videre.

2. METODISK TILNÆRMING

Ved å velge å undersøke virkeligheten på en systematisk måte tvinger vi oss selv til å bruke sansene våre på en mer disiplinert og gjennomtenkt måte, enn det som er vanlig i dagliglivet ellers. Hva vi oppdager og hvor stor tillit vi kan ha til resultatene vi kommer frem til, vil imidlertid være avhengig av valg av både perspektiv og metode. Innen samfunnsforskning er intensjonen å fange opp nye samfunnsmessige problemer og problemstillinger. Det legges imidlertid mer vekt på pålitelighets- og gyldighetsspørsmål (Kleven, Hjordemaal og Tveit, 2011). Det er med andre ord mer fokus på å tolke og oppfatte gruppens forståelse og meninger riktig – også gjennom kroppsspråk.

2.1 Kvalitativ forskning

Jeg hadde allerede fra begynnelsen av studiet mitt, tatt valget om hvilke metode jeg skulle benytte meg av – kvalitativ. Det ville være lite aktuelt med kvantitativt forskning fordi avhandlingen tar for seg noen få norskfødte med innvandrerforeldre – med andre ord en fåtallig gruppe. I kvalitativ forskning gjør man ofte bruk av innsamling av tekstlige data, som for eksempel å intervju på semi-strukturert eller ustrukturert vis (Kvale, 2000). Disse blir så grunnlaget for analysen videre. Fordelen med denne typen forskning er at den tar høyde for menneskers subjektive erfaringer og opplevelser, noe som kan gi oss uventet innsikt i hvordan mennesker er. I kvalitativ forskning blir det derfor mulig å se forskjellige sosiale verdener fra innsiden (Langdrige, 2006). Det viktigste for meg var dermed å danne grunnlag for dybdeperspektiv for å kunne forstå hvordan denne gruppen balanserer to kulturer samtidig, og hvordan deres meninger om barneoppdragelse kan forklares. Ulempen ved kvalitativ forskning er vel at det ofte ikke er mulig å generalisere eller predikere funnene på grunnlag av forskningen (Kvale, 2000).

2.1.1 Valg av metode

Det kan benyttes flere ulike metoder til å studere barneoppdragelse. En måte er å bruke observasjon. I min avhandling ønsket jeg imidlertid å ha fokus på en dialog med innvandrerungdom i mest mulig naturlige settinger og utføre samtaler med en viss struktur og

hensikt. Jeg valgte derfor intervju. Jeg var interessert i beskrivelser av den intervjuedes livsverden, med fokus på fortolkninger. Jeg benyttet meg av *semi-strukturerte intervjuer*. Dette er en form for intervju der man på forhånd har utarbeidet spørsmål (intervjuguide) basert på mine (intervjuernes) hypoteser og interesseområder, der rekken på spørsmålene kan modifieres i forhold til det som virker passende i intervjusituasjon (Kvale, 2002). Om nødvendig, kan spørsmål som virker upassende ekskluderes, omformuleres, og man kan stille tilleggsspørsmål hvis det anses som nødvendig.

2.1.2 Hvorfor intervju

Fordelen med intervju er at de kan sikre bedre kontakt mellom intervjupersonen og intervjuer – altså å etablere en form for relasjon som gjør det lettere for ungdommen å kunne snakke om vanskelige tema. Det er også lettere å stille spørsmål ut ifra hypoteser, samtidig som misforståelser i større grad kan elimineres og mer nyanserte svar utarbeides. Det sentrale for meg var å fokusere på å kartlegge hvordan den som blir intervjuet selv opplever å bli oppdratt i et flerkulturelt perspektiv – og hvordan den som blir intervjuet ønsker å oppdra sine egne barn i fremtiden. Opplysningene som vil komme frem vil som sagt være subjektive i det de avhenger av hvem det er som blir intervjuet, og hvem det er som intervjuer (Kvale, 2002). Dette ser jeg på som en styrke fordi den fanger opp variasjon i ulike intervjupersoners oppfatninger om et tema og dermed gir et mer mangfoldig bilde av verden, samt at det ikke generaliserer. Men omvendt kan den kritiseres for å intervjuer en liten gruppe innvandrerdømmere. For hva er hensikten med å intervjuer en så liten og spesiell gruppe, når en ikke kan bruke denne kunnskapen for å si noe om en større populasjon? Dette kan forsvares ved at intervju av en liten gruppe gjør det mulig å få frem alternative oppfatninger, samt at det enklere kan fange opp aspekter som ellers ikke er like lette å få belyst.

2.1.3 Valg av informanter

I avhandlingen har jeg valgt å intervjuer fire jenter og to gutter, i alderen 18 år – der alle går sitt siste år på videregående skole i Oslo. Det er ingen spesiell grunn for at det ble flere jenter enn gutter i denne undersøkelsen – annet enn at det ut av ren tilfeldighet var flere jenter som meldte interesse for å bli intervjuet. Av hensyn til anonymiseringen har jeg valgt å ikke oppgi

hvilket ikke-vestlig land foreldrene til informantene kommer fra. Av samme hensyn vil jeg heller ikke oppgi hvilken videregående skole de går på. Det jeg imidlertid synes er viktig å oppgi er at alle mine informanter er muslimer. Dette er noe jeg oppdaget etter hvert og som i utgangspunktet ikke var en nødvendig forutsetning for å bli intervjuet. Jeg har videre ikke avgrenset i forhold til kjønn, fordi både gutter og jenter kan oppleve utfordrende livsbetingelser gjennom barndom, oppvekst og i møte med andre kulturer, men også fordi antall personer som ble intervjuet var så lite at det ikke ville være mulig å si noe om kjønnsforskjellene.

Formålet og fokuset i oppgaven har ikke vært å gi et helhetlig bilde av hvorfor og hvordan denne gruppen ungdom blir oppdratt på den og den måten, men å få tak i deres erfaringer og opplevelser knyttet til deres syn, for så å sette dette i et pedagogisk sammenheng.

2.1.4 Konfidensialitet

Det er således spørsmål om *hvilken informasjon som bør være tilgjengelig for hvem*. I kvalitative intervjuundersøkelser – der deltakernes utsagn fra en privat intervjusituasjon kan inngå i offentlige rapporter – skal man sørge for å beskytte deltakernes privatliv (Kvale, 2009). Av hensyn til informantenes konfidensialitet, har jeg anonymisert mine deltakernes navn og andre privat data som kan bidra til å identifisere og avsløre deres identitet. Dette gjør man blant annet ved å gi fiktive navn både på personer, steder og andre viktige opplysninger.

2.1.5 Prosedyre

Prosjektet ble godkjent av personvernombudet for forskning (NSD). Deretter sendte jeg rekrutteringsbrev til de respektive rekrutteringsstedene, der de mottok skriftlig informasjon om prosjektet mitt. Gjennom disse kontaktpersonene fikk jeg lov til å komme til de respektive rekrutteringsstedene – på deres videregående skoler – og presentere prosjektet mitt til ulike klasser. Etter å ha vært igjennom presentasjonsrunder, fikk jeg positive tilbakemeldinger og at noen ville delta i prosjektet. Jeg kontaktet informantene mine pr. telefon for å avtale når og hvor de kunne tenke seg å bli intervjuet. Intervjuene varte om lag 1-1½ time og alle informantene foretrakk å bli intervjuet i skolens lokaler. Intervjuene ble videre foretatt med

diktafon. Før selve intervjusamtalen begynte, fulgte deres samtykke om deltakelse. Jeg informerte også informantene om at jeg vil kunne bruke sitater fra intervjuene i prosjektet mitt. Etter dette, ble intervjuprosessen formelt satt i gang.

Før intervjuene begynte jeg med å fortelle litt om meg selv og sørget for at informantene var komfortable og snakket litt generelt, som gjorde at vi ble trygge på hverandre og informantene ble mindre ansente av den grunn. Jeg fulgte intervjuguiden, semi-strukturert, ettersom hva informantene svarte. Jeg stilte ikke spørsmål de allerede hadde svart på, men omformulerte noen av de for å få en bekreftelse på å ha forstått det korrekt. Noen av spørsmålene kunne føre til at informantene ble usikre og tenkte mye, men med oppfølgingsspørsmål og omformulering av spørsmålene lettet det deres usikkerhet.

Selv om alle foretrakk å bli intervjuet på skolens lokaler, var jeg klar over at kanskje noen av informantene kunne føle ubehag ved å bli intervjuet der – i og med at noen av intervju spørsmålene kunne være sensitive. Jeg hadde derfor alltid et alternativt rom tilgjengelig ved Universitet i Oslo.

2.1.6 Transkribering og koding

Transkripsjon er i en forstand det første steget i analyseprosessen. I mitt tilfelle handlet det om å transkribere lydopptakene – altså å overføre tale til skriftlig form. Målet mitt var å transkribere rett etter hvert av intervjuene med informantene. Dette var nødvendig fordi tankene alt var frisket opp – noe som hindrer en med å overse deler av helheten. Jeg lagret intervjuene på datamaskinen i mapper som var passordbeskyttet, samt at de var lagret på informantens fiktive navn. Transkriberingen krevde mye arbeid, og det tok ikke lang tid før jeg fant ut at transkribering var en slitsom prosess.

Når en har transkribert kan en virkelig gå løs på den virkelige delen av analyseprosessen, altså koding. Gjennom koding setter man gjerne merkelapper på de tekstlige dataene. Det er meningsinnholdet som da kodes. Det er først her de fleste støter på utfordringer. Hvordan skulle jeg behandle datamaterialet nå? For å komme i gang tok jeg utgangspunktet i temaer jeg hadde i intervjuguiden. Jeg delte altså datamaterialet ut i fra temaer.

2.2 Målproblematikk

Målproblematikk handler om i hvilken grad vi har klart å måle det vi har spesifisert i vår undersøkelsen – gjennom de instrumentene for datainnsamlingen som er valgt. I samfunnsforskning blir begreper som representativitet, gyldighet og stabilitet avgjørende når man måler (Kvale, 2002). Etikk blir med andre ord grunnleggende her. I all hovedsak dreier det om verdier og normer som regulerer vitenskapelig virksomhet – der det også kan oppstå uklarhet og konflikt. I det følgende vil jeg presentere begrepene relevans knyttet til avhandlingens kvalitative studie.

2.2.1 Generalitet

Spørsmålet som ble stilt ovenfor om hensikten med å intervju en liten gruppe når det ikke kan brukes for å si noe om en større gruppe, blir vesentlig her. Generalitet handler med andre ord om representativitet. Og det viktigste spørsmålet en bør stille seg her er om utvalget er *representativt* for populasjonen (Kleven, 2002). Kvalitativ forskning kan som regel ikke generaliseres, men kan vise preg til en sterk data som indikerer generelt om informantene (Kvale, 2002). Med den type kvalitative forskning jeg har valgt, vil hensikten være å skaffe kjennskap til gruppens forståelse og meninger. Det handler om å danne et nyansert helhetlig bilde av hvordan norskfødte innvandrerungdom blir oppdratt til å leve i mellom to kulturer og hvilke tanker og ideer de selv har rundt temaer knyttet til oppdragelse. Slikt sett, er det ikke mål i seg selv å generalisere sluttresultatet, men å få til et helhetlig bilde av situasjonen.

2.2.2 Validitet

Enkelt fortalt handler validitet om hvorvidt en test faktisk måler det vi ønsker å måle (Langdridge, 2006). Intervjuenes validitet handler altså om hvorvidt resultatene fra en vitenskapelig studie er *gyldig* eller ikke. I mitt tilfelle handlet det om hvorvidt mine spørsmål i intervjuguiden ser ut til å måle det jeg vil at de skal måle. Dette innebærer blant annet at informantene som deltar i prosjektet faktisk svarer ærlig på de spørsmålene som blir stilt, samt at de blir tolket og oppfattet riktig (Kleven, 2002). For å forsikre meg dette var jeg opptatt av å oppnå personlig og direkte kontakt med mine informanter. Hensikten var at

informantene skulle føle seg ivaretatt og komfortabel under intervjuet. Å danne en god relasjon mellom intervjuer og informant er vesentlig for at informanten svarer ærlig og åpent. Dette tillater intervjuprosessen en frihet til å tilpasse seg det informanten ønsker å forklare. Ikke minst gjør det lettere å fange opp sammenhenger og stille oppfølgende spørsmål knyttet til det informanten allerede hadde fortalt. Det er fullt mulig å se på tolkninger og mulige feilslutninger fra forskerens side. Men tross dette er forskningen valid, i den forstand forskningen bærer preg av livshistorie som forskningsmetode. Denne metoden gir forskeren tilgang til å formulere eller stille spørsmål annerledes i en samtale, hvor informanten forteller det jeg faktisk er på utsikt etter.

2.2.3 Reliabilitet

Dette innebærer om undersøkelsen gir samme resultat mer enn én gang, eller om det handler om engangstilfelle (Langdridge, 2006). Det handler om hvor *stabilt* det vi måler er. Normalt lar vi en gruppe mennesker ta testen ved én anledning, og så lar vi dem ta samme test igjen noen uker eller måneder senere – jo mer etterprøvable forskning er desto bedre kvalitativ (Kleven, 2002). I denne avhandlingen handlet det mer om hvorvidt datamaterialet er *pålitelig*. I mitt tilfelle ville fagkunnskap om forskningens tema og en bevisst intervjuguide handle om reliabilitet. I forhold til mine informanter vil det avgjørende være om hvorvidt de åpner seg for meg – det henger sammen med *troverdighet* (Kleven, 2002). Ettersom jeg også har en annen kulturelle bakgrunn som informantene mine, så jeg det som et styrke. Tiltro til meg vil kanskje være lettere noe som kan føre til at jeg får konkrete og utfyllende svar. På den andre siden kan det også svekke undersøkelsen min fordi jeg kan ha påvirket informantene og fortolkningen av dataene – imidlertid mener jeg at jeg har tilstrebet en objektiv forskerrolle.

2.2.4 Andre etiske refleksjoner

I og med at jeg velger å intervju innvandrerungdom, står jeg overfor flere utfordringer. Den aller viktigste tror jeg er at leseren kan få et inntrykk av at deltakernes historier representerer hvordan andre innvandrerungdom har det i Norge. Å generalisere slik er feil. Selv om det kanskje kan være tilfelle, må man likevel huske at intervjudeltakerne utgjør en mindre andel av innvandrerbefolkning, deres fortellinger og vinklinger er unike og sett ut ifra deres

perspektiv, og dermed ikke nødvendigvis generaliserbare. Videre var den største utfordringen for meg – med hensyn til konsekvenser av en kvalitativ undersøkelse – å ikke påføre skade på deltakerne. Med dette kan åpenhet (som kjennetegner kvalitativ forskning) være forførende, i den grad at deltakerne kan gi opplysninger de kanskje senere vil angre på at de har gitt. Min oppgave var derfor å kjenne til undersøkelsesfeltet for å foregripe mulige etiske krenkelser.

Sist men ikke minst sto jeg ovenfor en fallgruve – da jeg og informantene mine tilhører samme gruppe – norskfødt med ikke-vestlige innvandrerforeldre. Med andre ord skriver jeg en oppgave om ungdommer som er lik meg – noe som har gjort gjennomføringen til tider svært krevende. Man stiller seg selv gode spørsmål, men samtidig spørsmål som kan vise seg å være uklare for utenforstående. Det vesentlige for meg ble derfor å sette meg inn i en tredjepersonsvinkel og forsøke å forske på det ukjente – som egentlig til tider kunne være kjent for meg.

3 FLERKULTURELL OPPDRAGELSE

Tatt i betraktning at det finnes forskning med fokus rettet mot det flerkulturelle Norge – som integrering, kulturforskjeller og flerkulturell forståelse, er det lite forskning som retter fokus mot hva oppdragelse egentlig innebærer og betyr for dem som vokser opp som norskfødte med ikke-vestlige innvandrerforeldre. Mange andre- og tredjegerasjons innvandrere har en, to- eller flerkulturell bakgrunn. De er norske på skolen og ute i samfunnet, men pakistanske, somaliske og tyrkiske hjemme. Oppdragelsen deres blir derfor også flerkulturell. Dette gjør at det ikke er én sannhet, men mange virkeligheter (Johannessen, 2007).

”(...) jeg føler at jeg har blitt oppdratt flerkulturelt (...) det er litt sånn – man blir oppdratt flerkulturelt samtidig på en måte – barnehage og skole på den ene siden og hjemme på den andre (...). Så jeg er på en måte en blanding – jeg har begge kulturene i meg” – Danial, 18

3.1 Kollektivism og individualisme

Hvordan norskfødte innvandrerungdom blir oppdratt til å leve i mellom to kulturer kan sammenlignes i forhold til flere dimensjoner. Den dimensjonen jeg skal rette oppmerksomheten mot er det Cigdem Kagitcibasi kaller for individualisme og kollektivism (Kagitcibasi, 1996). Hun bruker betegnelsen *individualistisk* og *kollektivistisk kultur* for å beskrive hovedforskjellene mellom vestlig og ikke-vestlig kultur. Dette skille har hun utviklet etter å ha forsket på hvordan tradisjon og modernitet møttes i tyrkiske familier. I all hovedsak blir den vestlige kulturen sett som et synonym med utvikling og modernitet, mens ikke-vestlige kulturer blir sett som noe tilbakeliggende og tradisjonelle (Kagitcibasi, 1996; 2007). Kagitcibasi (1996) snakker her om grunnleggende forskjeller mellom den nord-amerikanske og vest-europeiske kulturen, og den asiatiske. Her studerer hun sammenhengen mellom sosioøkonomiske forandringer i familien og kulturens relasjoner mellom familiemedlemmene. Hun viser til at det er en tendens til å fremholde det nordamerikansk/vesteuropeiske familieidealet, der den vestlige familien er et system av uavhengige forhold, både til familiemedlemmer og separate enheter. Den kollektivistiske kulturen hevder hun ofte finnes på landsbygda og har en patrilineær familiestruktur (patrilineære slektskapssystemer innebærer regler for arv av materielle goder og sosiale privilegier som regnes etter farslinjen)

(Kagitcibasi, 2007). I den kollektivistiske kulturen bidrar dermed hele familien til å utføre arbeid som holder familien i live, alt fra produktivt arbeid til pass og stell av barn. Samarbeid og samhold blir sett som hensiktsmessig for å overleve. Den gjensidige avhengigheten på tvers av generasjoner er dermed karakteristisk. De unge arbeidsføre har ansvar for å hjelpe sine aldrende foreldre økonomisk.

I høyt kollektivistiske land er oppdragelsen dermed preget av avhengighet og karakterisert av kontroll og ikke av autonomi. Barn vokser opp til å bli lydige som holder fast ved familiens behov og investerer i sine eldre foreldre, mens uavhengige barn er mer interessert i å forfølge sine individuelle behov (Kagitcibasi, 1996). I kollektivistiske kulturer vil altså det å adlyde sine foreldre ha en viktig verdi, i motsetning til å være uavhengig og stole på seg selv.

”Det blir liksom feil hvis jeg gjør akkurat som jeg vil og ikke bryr meg om hva foreldrene mine sier eller tenker (...). Jeg får dårlig samvittighet – jeg er veldig glad i dem og da vil jeg jo ikke såre dem” – Maya, 18

I følge Eva Johannessen (2007) står den vestlige barneoppdragelsen i drastisk kontrast til de sparsomme beretningene som fins om barn fra andre deler av verden. Der man i den vestlige barneoppdragelsen har økende fokus på avhengighet, har man begynt å nedvurdere muntlige kilder som går fra eldre til yngre. Hun mener at muntlige tradisjoner og overføringene mellom generasjonene står sterkere i andre kollektivistiske kulturer. For norskfødte innvandrerdøttre kan det oppstå utfordringer i forhold til ens egen selvforståelse, fordi – når en og samme egenskap oppfattes ulikt av medlemmer i majoritets- og minoritetssamfunnet, kan det bli vanskeligere å føle seg trygg på hvem man er og hvordan andre mennesker oppfatter, forstår og bedømmer en.

Begrepet ”oppdragelse” er ikke kulturnøytralt ifølge Kagitcibasi. Oppdragelse innebærer at foreldre og omsorgspersoner ser på seg selv som aktive i å påvirke barnet. Kagitcibasi (1996) fant ut at tradisjonelle tyrkiske mødre snakket om at barnet *vokser opp*, og ikke om at de *blir oppdratt*. Altså når begrepet barneoppdragelse brukes, er det i betydningen å oppdra barna til å vokse opp fysisk (bli større). Dette synet er i følge Kagitcibasi (2007) også å finne i andre ikke-vestlige/kollektivistiske kulturer. På noen områder skal barnet styres og formes, mens på andre områder får de stor frihet. Johannessen (2007) hevder at det grunnleggende synet på at

barn er fundamentet i all barneoppdragelse er påvirket av tradisjonelle, sosiale og økonomiske forhold, og av ideer og tro.

Når man i dag hører og snakker om barn og barneoppdragelse er det som oftest det vestlige middelklassebarnets utvikling som får mest oppmerksomhet (Johannessen, 2007). Den afrikanske professoren A. Bame Nsamenang (1992) mener at andre underkjente oppfatninger ligger til grunn for barneoppdragelse i de alle fleste kulturer. I Vest-Afrika for eksempel er det å bli en person noe som skjer gradvis ettersom individet lærer seg de forskjellige roller og krav samfunnet stiller. Barn blir ledet fra uvitenhet og avhengighet til visdom og uavhengighet i voksen alder. Det lille barnet er med andre ord ”uferdig”, men har potensial til å bli menneskelig i framtiden (Nsamenang, 1992).

Erica Burman (2008) kritiserer den vestlige utviklingspsykologien. I følge henne legger den vestlige oppdragerstilen for stor vekt på likeverd, anerkjennelse og dialog mellom voksne og barn. Johannessen (2007) legger til at denne modellen ikke tar hensyn til kultur, klasse, kjønn og historie – og blir derfor ubrukelig i forhold til barns utvikling i ikke-vestlige kulturer. For Burman (2008) og Johannessen (2007) er oppdragelse og utvikling noe som er kulturelt bestemt. Gjennom deltagelse i kulturelle aktiviteter utvikler barn nye ferdigheter. Ved en slik tilnærming får man altså øye på hvilken betydning den sosiale og den kulturelle sammenhengen har. I følge dette synet kan ikke barns utvikling forstås uavhengig av hvilke ideer som er rådende for barneoppdragelse i en bestemt kultur. Oppdragelse og utvikling er derfor knyttet til hvilket samfunn barn vokser opp i og som de skal fortsette å leve videre i. Det er ikke de universelle linjene som blir interessante da, men hvordan det lokale og spesifikke spiller inn. De prinsipper for barneoppdragelse som blir betraktet som hensiktsmessige og gode i ens egen kultur, blir ikke sikkert brukt i andre kulturer. Dette viser også at oppdragelse fungerer hele tiden i forhold til samfunnets krav (behov).

3.1.1 Foreldrerollen

I ulike kulturer blir graden av foreldreautoritet vektet ulikt; fra å tenke på barnet som autonomt, med vekt på barnets rett til deltakelse og selvbestemmelse til æresrelatert ekstrem kontroll (Paulsen m.fl, 2011). Selv om det ikke er skadelig for barn å vokse opp i hjem med kollektivistiske oppdragertrekk, kan det være skadelig for barn å vokse opp med en autoritær

oppdragerstil hvor man bruker vold i oppdragerøyemed (Jørgensen og van der Weele, 2009). Typiske kjennetegn i slike hjem er at makten er ujevnt fordelt avhengig av alder og kjønn, hvor barn har minst å si og den eldste mannen i huset har mest å si. Barn læres fra tidlig av å adlyde sine foreldrenes ønsker og behov, og å nedprioritere sin egen oppofrelse blir sett på som positiv kvalitet, mens selvfokus blir assosiert med noe negativt – og fremkaller derfor følelser som skyld og skam (Johannessen, 2007). Likevel er det viktig å huske på at fysisk straff av barn er vanlig i mange samfunn, også i vestlige land. Men Nsamenang (1992) fremhever at det mange vestlige land kaller for barnemishandling er under kontroll i Vest-Afrika. Han påpeker at de alltid er omgitt av andre som ser hva som skjer og som kan gripe inn når det går for langt. Hvis barn ikke gjør som de voksne sier, blir de irettesatt og noen ganger fratatt privilegier som mat, eller de får fysisk straff. Foreldrene begrunner streng oppdragelse med ordtak som ”Hvis en person blir strengt oppdratt, bli han/hun et godt menneske”, og ”Å slå et barn er ikke det samme at som man hater det”. Mange barn godtar derfor å bli slått og begrunner det med at ”Far slår meg for å korrigere meg og moren min skjenner på meg fordi jeg tok feil”. I følge Nsamenang (1992) blir det forventet i Vest-Afrika at barna skal ta sin straff uten bitterhet og akseptere foreldrenes rett til å utdele en straff de finner passende. Det blir tatt for gitt at en far har rett til å dele ut ørefiker og moralen man lærer er: ”Du skal ikke skrike eller gråte, når faren din gir deg ørefik”. Det er dermed en moralsk dyd å ikke vise hva man føler når han slår deg (Johannessen, 2007). Men dette mønsteret varierer, noen foreldre er svært ettergivende, andre er strenge, mens noen neglisjerer eller mishandler barna sine. Det kan se ut som om de skandinaviske landene er spesielle i synet på fysisk straff. I Norge er fysisk straff av barn forbudt, og blir sett på som barnemishandling. På bakgrunn av dette kan vi komme til å tro at foreldre som slår sine barn ikke elsker dem, og at barn som får fysisk straff er ulykkelige og får varige psykiske skader.

Ideen om at barn er likestilt med voksne er veldig fremmed så å si i alle kollektivistiske kulturer. Det er utenkelig for barn å sette seg opp mot de voksnes beslutninger selv om de går på tvers av deres ønsker/krav (Kagitcibasi, 1996). Lydighet og respekt er verdier som blir fremmet, og som barn finner det naturlig å forholde seg til.

”Jeg blir stille når vi er uenige med hverandre – de har ganske annerledes tankegang enn hva jeg har (...). Jeg liker dessuten ikke å lage sånne lange diskusjoner ut av det (...) det kan bli vanskelig og tungvint, og jeg vil ikke være frekk heller” – Maria, 18

På den andre siden står noen verdier for fall, for eksempel høflighet. I mange individualistiske samfunn blir kampen mot tidligere lydighetsidealer ført med stor kraft. Det blir sett på som gammeldags å innordne seg autoriteter og som frigjørende å gjøre opprør mot dem (Johannessen, 2007). Høflighet kan bety mye. Det innebærer å vise respekt for eldre, men også å bruke respektfullt språk, være hensynsfull, og vite hvordan man skal oppføre seg i samvær med andre. Høflighet er med andre ord knyttet til verdien om å være sosial. I kollektivistiske samfunn regnes det som uhøflig å gå rett på sak og ikke ta seg tid til å småprate først. Det innebærer å hilse og å se på folk. Å ikke hilse blir sett på som veldig uforskammet. I et individualistisk land – for eksempel Norge – vil en nordmann med dårlig tid på den måten bli regnet som uhøflig. Det er blitt hevdet av flere ikke-vestlige innvandrere at nordmenn er uhøflige (Johannessen, 2007). De mener grunnen til dette kan være at nordmenn ikke legger på overfladiske væremåter, og vil være ekte. Ikke-vestlige innvandrere mener at hilsningsritualer er bare tomme fraser for nordmenn og dermed bare et uttrykk for falskhet og innsmigring.

I samfunn der foreldreautoriteten er tydelig – for eksempel i asiatisk kultur, er det viktig å forstå hvordan den blir fortolket. I mange kollektivistiske land har foreldrene fortsatt stor myndighet over sine barn selv når de blir voksne. Så lenge foreldrene er i live er et barn alltid et barn og kommer således under foreldreautoriteten (Kagitcibasi, 1996). En far kan for eksempel alltid henvende seg til barna sine om hjelp når som helst og kan også gripe inn når det gjelder et barn som er gift uten at det blir sett som utidig. Ifølge den indiske professoren Durganand Sinha (1986) ser ikke ungdommer på foreldrenes autoritet som noe negativt, men som tegn på at foreldrene bryr seg om dem og hjelper dem. For eksempel: dersom en barn ønsker å fortsette med høyere utdanning, er det foreldrene som bestemmer det. Får de et nei, er det fordi de vet best og vil sitt barns beste. Ungdommer kan prøve å overtale foreldrene sine, men det er ikke alltid det går og da aksepterer de foreldrenes avgjørelse. Foreldrene vil det beste for sine barn, selv om de må nekte barna sine det de har mest lyst på. Avgjørende er at de unge har tillit til at den eldre generasjon veileder dem i riktig retning.

"(...) liksom jeg vil ta utdanningen min i utlandet, og foreldrene mine støtter valget mitt (...). Men la oss si hvis de ikke hadde støttet meg da, da hadde jeg – på en måte snakket med dem. Hvis de fremdeles hadde vært uenige og ikke støttet meg – da hadde jeg tatt utdanningen min her i Norge. (...) deres mening vil på en måte også være avgjørende for de valgene jeg tar da.

(...) selv om de – på en måte kontrollerer meg litt, så tror jeg de gjør det for mitt eget beste (...)” – Danial, 18

Ifølge Johannessen (2007) fører vestlig demokratisk barneoppdragelse til at forholdet mellom voksne og barn forandres dramatisk. Det gamle lydighetsidealet forsvinner og barna blir mer jevnbyrdige med de voksne. Mennesker som kommer fra et hierarkisk samfunn (kollektivistiske land) møter en verden i vestlige demokratiske land (individualistiske land) som snudd opp ned, fordi de ikke vet hvor grensen mellom barn og voksen går hen. Spørsmål som ”Hva kan barna bestemme?” og ”Kan de voksne bestemme?” blir sentrale. I vestlige land er det barna som er i fokus og som blir ”dyrket som konger og dronninger”, mens eldre mennesker blir plassert nederst i hierarkiet (Johannessen, 2007). Sosioøkonomiske endringer og tiltagende urbanisering har stor innvirkning på familiehierarkiet i kulturer der de eldre har hatt høy status.

”(...) pappa kom hit når han var ung, jobbet hardt, gjorde alt selv – og masse sånt da. Så han vil at jeg skal være som han – være sterk, klare meg selv, jobbe og – stå på mine egne bein da liksom (...) men han skjønner ikke at jeg vokser opp i et annet land enn det han gjorde (...) ting er helt annerledes nå fra da han var like gammel som meg (...)” – Adam, 18

Ikke-vestlige innvandrereforeldre (og besteforeldre) som bor i vestlige land kan føle seg forbigått når de nå bare er vanlige familiemedlemmer og ikke som tidligere: noen alle rådførte seg med. Rollene blir også snudd i den forstand at det er nå barna som veileder sine foreldre om hvordan verden ser ut. Dette fører til en del konflikter mellom den gamle og nye måten å leve på. Ettersom yngre familiemedlemmer har fått anledningen til å få utdanning, har de skaffet seg mer kunnskap om storsamfunnet og det moderne livet, som de gamle kanskje ikke har kjennskap til. De yngre får med andre ord andre vaner og er ikke lenger like avhengige av fellesskapet og av den eldre generasjonen. Nå er det selvfølgelig klart at ikke alle opplever det slikt, men poenget er at oppvekst kan se veldig forskjellig ut. Det er ikke lett å oppdra barn; alle vi bærer på en kulturell bagasje som påvirker våre tanker og handlinger.

3.1.2 Religiøs tilhørighet og moralsk oppdragelse

Religionen betyr mye for de aller fleste mennesker i verden. I oppgaven tar jeg ikke opp spesifikke temaer knyttet til religion, heller ikke Islam, som er den religionen som i Norge gjerne forbindes med innvandrere (Eriksen og Sajjad, 2006). Men det er likevel relevant og påpeke at alle norskfødte innvandrerungdommer jeg har intervjuet er muslimer. Muslimer kan akkurat som kristne, ha et varierende forhold til religiøse doktriner. Mange av dem kan rent faktisk være agnostikere eller ateister, eller rett og slett bare ha et diffust og passivt forhold til religion. Den har også innvirkning på hvordan eldre behandler og oppdrar barna sine. Moralsk oppdragelse henger sammen med religiøse verdier (Johannessen, 2007). Vestlig syn på moral er i tråd med et individualistisk syn med vekt på individets rettigheter i motsetning til kollektivistisk syn, der menneskenes plikt er å underordne seg gruppens interesser for å sikre en harmonisk sosial orden. I Kina betyr det å være moralsk moden at man klarer å gjøre vurderinger basert på innsikt i kulturelle regler om hvordan mennesker er avhengig av og lever sammen i et fellesskap (Johannessen, 2007). Ut fra en slik modell foretrekker man å løse konflikter gjennom forsoning, og ikke ved hjelp av lover og regler. Det samme synet ser vi i India, der man forsøker å fokusere på gode forhold for å opprettholde harmonien (Sinha, 1986). Man foretrekker dermed å løse konflikter gjennom å unngå å fordele skyld, og heller komme til enighet – fordi det sies at det er en mer varig løsning som ikke skaper vondt blod mellom mennesker som skal fortsette å leve sammen.

”(...) vi skal jo bo under samme tak resten av livet, så vi må på en måte – vi blir nødt til å ha godt forhold til hverandre da (...) og ikke bli så nærtagen av ting som på en måte ikke går helt som som du ville” – Danial, 18

3.1.3 ”Det beste fra to kulturer”

Kulturelle fenomener påvirker – som vist i introduksjonen min – identitetens utvikling. Et samfunns syn på individets plass i samfunnshierarkiet i forhold til familie, utdanning og yrke kan være ett eksempel på det. Uansett hvilken kultur vi tilhører, må vi forholde oss til dens normer og identifisere oss mer eller mindre med dem. Disse normene gir mening og trygghet i tilværelsen – de hjelper oss med å mestre hverdagen og til å føle tilhørighet til vår kulturelle gruppe. De andre i gruppen forstår oss og vi forstår dem. For norskfødte med

innvandrereforeldre innebærer det at de må forholde seg til to forskjellige kulturer. Når de samhandler med andre medlemmer av sin gruppe, befinner de seg i en sfære der ett bestemt sett av kulturelle normer og regler gjelder. Når de beveger seg i den offentlige norske sfæren, må de forholde seg til et annet. Utfordringen blir hvorvidt de lærer å mestre tilværelsen i forhold til begge sfærene – og dermed hvorvidt de klarer å konstruere en flerkulturell identitet, samtidig som å kunne føle tilhørighet.

”Det er som å hoppe frem og tilbake (...) jeg er norsk ute, men utenlandsk hjemme (...) men det må jo være sånn da, fordi vi lever i to kulturer” – Adam, 18

For sosiologen Randi Gressgård (2007) handler forestillingen om ”to kulturer” om et spenningsforhold mellom to verdier – selvet og fellesskap – innenfor én og samme kulturelle logikk: den vestlige moderniteten. Også Ulrich Beck (1997) legger stor vekt på modernisering i sin teori om risikosamfunnet. Han er opptatt av at nye former for risiko endrer samfunnsinstitusjonene (som for eksempel familie og skole) og dermed også individuelle livsbetingelser (som for eksempel måten man oppdrar barn på). Det sentrale i denne teorien for Beck er at det fins uforutsette konsekvenser av moderniseringen – altså risikoer – som industrialiseringen skaper. Også Gressgård (2007) mener noe lignende: moderniteten kjennetegnes av ambivalenser. For henne kan det dermed oppstå problemer når man har to motstridende følelser eller holdninger – noe som kan gjøre at det blir vanskelig å ta beslutninger fordi alle løsninger ser ut til å være like gode eller dårlige.

”(...) man blir nødt til å blande sammen, fordi vi lever i et flerkulturelt samfunn (...) etter hvert som man lærer noe nytt hele tiden, finner man ut på egenhånd hvilke rolle man for eksempel skal ha hjemme og ute da (...)” – Fatima, 18

Som vist tidligere legger altså individualisme/det moderne hovedvekten på individuell frihet, mens kollektivism/det tradisjonelle legger vekt på fellesskap. Forestillingen om ”det beste fra to kulturer” er dermed et ønske om å balansere eller bygge bro mellom de to motpolene – å kunne holde begge to som idealer på én og samme tid. Mens den norske/vestlige kulturen assosieres med frihet og individualitet, assosieres de fleste ikke-vestlige minoritetskulturene i Norge med trygghet og fellesskap. Denne konflikten mellom trygghet og frihet, og dermed mellom fellesskap og individualitet vil nok aldri bli løst, men man etterstreber en balanse mellom en individbasert frihetsorientering og en identitetsbasert fellesskapsorientering

(Gressgård, 2007). Spenningsforholdet mellom frihet og fellesskap er et klassisk dilemma som lett kan skape forvirring og flertydighet hos det barnet som vokser opp som flerkulturelt. Ikke minst er det sentralt i overgangen fra barn og voksen – der oppbygningen av egen identitet blir fremtredende.

3.1.4 Identitetsprosjektet

Identitet er ofte knyttet til verdier, til hva som oppleves som viktig for den enkelte. Ordet knytter an til en jeg-følelse (Halvorsen, 2004). Identitet er et kjernebegrep i diskusjonen om det moderne individualisert samfunnet. I det moderne trer individet frem som handlende og velgende subjekt – noe som med engang rommer en oppfatning om at identitet og selvforståelse blir sentrale egenskaper ved individet. Individet tvinges til å ta stilling til hvem det er. Et slikt perspektiv innebærer at individet opplever å være seg selv som enestående og handlende og dermed en deltagende aktør. Ifølge Olve Krange og Tormod Øia (2005) finner individet bevisst eller ubevisst sin plass i dette rommet av mening, symboler og personer.

Sett i forhold til ikke-vestlige innvandrere og deres barn som bor i vestlige land er det på dette område betydelige forskjeller mellom samfunn. Mange ikke-vestlige innvandrere oppfatter enkeltpersonen helt og holdent som et produkt av sine sosiale relasjoner. Tanken om et fritt handlende individ er en typisk moderne, vestlig forestilling for dem (Eriksen, 1997).

(...) egentlig så vil jeg bare ta hensyn til hva jeg vil da (...) men hvis jeg bare tenker på meg selv, kan jeg føle at jeg er litt egoistisk – så jeg prøver å passe på (...)” – Maria, 18

I tråd med et slikt syn vil individet i tradisjonalistiske kulturer tolke seg selv både som uttrykk for og som en del av fellesskapet. *Jeget* blir med andre ord til et ”vi”. Begreper og forestillinger som ære, respekt og ettermæle finnes i en rekke såkalte tradisjonalistiske kulturer. For eksempel, den overordnede kulturelle verdien i Pakistan er ære, tilsvarende er forestillinger om frihet helt sentral i Norge (Krange og Øia, 2005). I et modernisert land som Norge med stadig nye forandringer å forholde seg til kan det lett skape forvirring ikke minst nysgjerrighet blant norskfødte med ikke-vestlige innvandrerforeldre.

I psykologien er det Erik H. Erikson (1968) som har levert det klassiske bidraget for forståelsen av identitetsbegrepet, noe vi kan se i forhold til kollektivism og individualisme. Erikson definerte identitetstilstanden med forvirring – knyttet til ungdomsfasen. Han så på menneskets psykologiske utvikling i faser – der hver fase har et spesifikt mål som skal nås. For Erikson innebærer hver fase en krise også. I pedagogisk sammenheng kan en fase for eksempel innebære at den unge skal etablere tillit til sine omsorgspersoner og bekjempe mistillit. En krise kan for eksempel innebære at foreldrene ikke lenger er tilstrekkelige når ungen skal finne sin plass i en større sosial kontekst. Erikson mente at sjansene for å få problemer (krise) er store i ungdomsårene. Den unge opplever at kroppen gradvis blir mer voksen, samtidig som forventningene som rettes mot han eller henne endres (Jerlang, 2008). Han peker også på at den unge må ta viktige valg på nesten alle livets områder. For Erikson vil forventninger som rettes mot den unge ha stor betydning for konstruksjonen av identiteten. Dette viser til både en indre individuell og en ytre samfunnsmessig dimensjon – både til individuell frihet og til kollektiv tilknytning. De sosiale og kulturelle omgivelsene ses som avgjørende for dannelsen av identitet – basert på respons på forventninger og andres vurderinger.

Det er tydelig at Erikson skiller mellom en indre og ytre identitet – der prosessen innebærer at den enkelte danner seg oppfatninger om seg selv ut fra hvordan han eller hun antar andre dømmer. Det blir en sammenligning av vurderinger på hvordan andre oppfatter deg samtidig som hvordan du oppfatter deg selv. Denne *selyforståelsen* er ifølge Roald Nygård (2007) dermed et resultat av en konstruksjonsprosess, som i sin tur får betydning for vår handlemåte. Atferden vår – hvordan vi oppfører oss – blir med andre ord påvirket. Ifølge Erikson er sammenligningen av vurderinger noe som skjer automatisk og ubevisst for den enkelte. At andres oppfatninger og vurderinger utgjør en nødvendig forutsetning for at vi skal utvikle en indre kjerne – har vært sosiologisk allemannseie helt siden Georg Herbert Mead (1934) sin tid. Forestilling om at selvet er sosial konstruert har også blitt fremhevet av blant annet Peter L. Berger og Thomas Luckmann (1966), Pierre Bourdieu (1979) og Anthony Giddens (1991).

"(...) når jeg er med de etnisk norske så tenker jeg mer og mer som dem, og når jeg er med de andre utenlandske så tenker jeg mer som dem. (...) man endrer egentlig hele holdningen sin i forhold til hvem man er med da, det skjer litt sånn automatisk (...)" – Maya, 18

Krange og Øia (205) mener at identitet dermed er forbundet med de sosiale og kulturelle rammene som omgir individet. Men, selv om identitet knytter an til et kollektivt nivå, har vi altså med en personlig identitet å gjøre. Det handler simpelthen om at individualitet er utenkelig uten det kollektive eller sosiale nivået.

Felles for sosiale eller kollektive identiteter er at de har grenser. I den sosiale verdenen barna danner seg imellom, utvikler de ofte en ”stammefølelse” i utemiljøet der de bor. Stammeområdene er små, men med eksakte grenser og tydelige markeringer (Gressgård, 2007). Å krysse grensene til en annen stamme kan være farefullt eller til og med provoserende. Det kan med andre ord oppstå problemer for identiteten gjennom deltagelse i to eller flere kulturer og gjennom usikker gruppetilknytning – dette blant annet på grunn av konflikter i holdninger, verdier og atferd for eksempel mellom en opprinnelseskultur og majoritetskulturen.

”(...) det var sånn regel jeg hadde brudd da (...) det var da jeg prøvde ut nye ting og sånt. (...) mamma ble veldig sur og jeg skjønnte at jeg hadde gjort noe jeg ikke burde ha gjort (...) men hei jeg viste ikke bedre, de andre gjorde det òg” – Yasmin, 18

Relatert til identiteten utgjør altså kultur for Krange og Øia (2005) et grunn tema som den enkelte bygger sin identitet opp omkring. Kultur er det kollektive tankegodset som gir mening, sammenheng og tilhørighet. Det er en abstraksjon av gruppetilknytning, livsformer, interesser, holdninger, referanser og verdier. Det kan bygge på falske eller ekte forestillinger, ha styrker og svakheter, men gjennom sin eksistens virker kultur tilbake på det sosiale systemet og legger premisser for handling. Kulturbegrepet brukt på denne måten reflekterer menneskenes evne til å bearbeide den ytre verden som redskapsprodusenter og til å overføre erfaringer, kunnskaper og verdier mellom generasjoner. Overføres dette perspektivet til ei gruppe i et storsamfunn, blir temaet hvordan gruppa tilrettelegger seg de ytre livsbetingelsene, hvordan livet som helhet organiseres, leves, erfares og tolkes gjennom ulike kulturelle og materielle uttrykk. Handlingen er ikke selve kulturen, men springer ut av kulturen – den fremtrer seg gjennom handlinger. Dette fremhever igjen det faktum at kultur er noe som går i arv fra generasjon til generasjon – men da også, oftest noe forandret.

Forholdet mellom ungdommen og det voksne samfunnet tilsvarer ikke et klasseforhold i tradisjonell forstand. Likevel kan ungdomstida, som en fase i livet, skilles ut gjennom

bestemte objekter og spesifikke kjennetegn. Ungdom – som samfunnskategori – er et stykke på vei løsrevet fra de forutsetninger og føringer som ligger i tilknytningen til foreldregenerasjonen. De har i mange tilfeller andre livsprosjekter enn foreldrene. Framfor alt trer de inn i et samfunn i endring, som på mange måter er ulikt fra det samfunnet foreldrene deres stod overfor da de var unge. Krange og Øia (2005) hevder her noe lignende som Erikson (1968) vedrørende identitet i ungdomsfasen; i identitetsdannelsen vil det kunne ligge elementer av motstand, opposisjon og konflikt. Et eksempel kan vi hente fra utdanningssystemet. Å velge utdanning innebærer å ta kontroll over eget liv og egen framtid. Gjennom utdanningen tilegner den unge seg kunnskaper som bryter med de tradisjonelle oppfatningene – blant annet lærer de seg å tenke kritisk. Annick Prieur (2004) viser til at ungdommer med innvandrerbakgrunn kan oppleve en diskrepans mellom de omgivelsene de omgås i hjemmet og omgivelsene resten av livet foregår i, og at påvirkningen fra miljøet utenfor familien er omfattende.

Sett i forhold til Beck (1997) og teorien om risikosamfunnet, kan de gamle trygge kollektivene forvitte uten at de erstattes av nye. Dermed overlates individet i sterk grad til seg selv og sine egne refleksive kilder – på hvordan livet skal formes og leves. Tidligere faste rammer rundt den overgangsfasen vi kaller ungdomstid, erstattes av kaos. Lars Erling Dale (2006) studerer oppdragelsesbegrepet i lys av Beck sin teori og hevder at den unge stilles overfor uoversiktlige handlingsalternativer, svakt normtrykk og få samfunnsmessige rettleidningspunkter. Individet blir pålagt med andre ord store og tunge oppgaver. Og med økt frihet følger også økt personlig ansvar – og økte muligheter for den unge til selv å velge livsbane.

3.1.5 Sammenfatning

Individualistisk kultur og kollektivistisk kultur blir sett som to motpoler – og som beskriver hovedforskjellene mellom vestlig og ikke-vestlig kultur. Vestlige kulturer blir sett som et synonym med utvikling og modernitet, mens ikke-vestlige kulturer blir sett som noe tilbakeliggende og tradisjonelle. Det er den vestlige oppdragerstilen som oftest får større oppmerksomhet i dagens samfunn – noe den kritiseres for. I den vestlige barneoppdragelse er barna mer jevnbyrdige med de voksne, mens ideen om at barn er likestilt med de voksne er ganske fremmed i den ikke-vestlige barneoppdragelsen – der har voksne myndighet ovenfor

sine barn. I kollektivistiske kulturer er oppdragelseshensikten å oppdra barn til å underordne seg gruppens interesser og konflikter som eventuelt oppstår blir håndtert ved å opprettholde harmoni. I individualistiske kulturer blir barn oppdratt i forhold til individets vilkår – der rettighetsprinsippet for større fokus. Konflikter som oppstår blir regulert i forhold til lover og regler. For norskfødte med ikke-vestlige innvandrerforeldre handler forholdet mellom kollektivism og individualisme om et spennings forhold – der det plettfrøe bilde vil innebære ”det beste fra begge kulturene”. Men hvordan de mestrer tilværelsen i begge kulturene kan være bundet med forvirring og har også en betydning for individets identitet. I kollektivistisk forstand vil en tolke seg selv som en del av fellesskapet. Mens i individualisme tolker en seg selv som helt og holdent frittstående. I ungdomsfasen vil ens selvforståelse dermed bli sentral for hvordan en tolker seg selv.

En viktig kritikk mot dimensjonen vestlig og ikke-vestlig kultur, er at kultur formidles som noe statisk og som to klare motpoler som klart skiller seg i fra hverandre med hensyn til ideologi, verdisyn, synet på oppdragelse osv. Virkeligheten er mer sammensatt. De aller fleste mennesker vil befinne seg et sted i mellom disse to motpolene, og kanskje vil graden av vektning mot høyre eller venstre være avhengig av hvilken fase i livet man er i. Videre er det viktig å presisere at vestlig og ikke-vestlig kultur bruker som forenklete beskrivelser av virkeligheten, og gir ingen forklaring på *hvorfor* det er sånn. Det vil alltid finnes stor grad av individuell variasjon innad i begge kategoriene. Derfor kan man aldri på bakgrunn av landebakgrunn fastslå noe som helst om hvordan en enkeltperson er. Det er viktig å utforske menneskene bak kategoriene, og ikke se på disse som statiske beskrivelser av virkeligheten.

3.2 Betydning av kultur i en verden uten grenser

I begynnelsen av det 21. århundret så vi fremveksten av en verden som på viktige måter er forskjellig fra dem som fantes for bare en generasjon siden. Hele kloden er nå knyttet sammen i tette nettverk av kommunikasjon og handel. I følge Eriksen og Sajjad (2011) fortsetter denne utviklingen i akselererende tempo. Noen av disse forandringene har vært dramatiske.

Eriksen og Sajjad (2011) peker på flere parallelle prosesser som har bidratt til forandring – der mennesker blir mindre stedbundet enn før. Dette ser vi når mange flytter til en annen kontinent for å studere og/eller jobbe. I en viss forstand kan vi si at vi mennesker blir mer og

mer like over hele verden på grunn av globaliseringen. En viktig forutsetning er som pekt på moderniseringen – som i en viss forstand kan oppsummeres som overgangen fra et tradisjonelt samfunn til et moderne samfunn.

I en globalisert kontekst er avstanden mellom avsender og mottaker – i mange tilfeller og i mange henseender – veldig stor. Dette innebærer at det som forflytter seg også bærer merkbare tegn på *forskjellighet* når grensene krysses. Viggo Vestel (2007) hevder også noe lignende som Erikson (1968) og Beck (1997) (i forhold til kriser og risiko); det oppstår dermed en situasjon som karakteriseres ved utfordringene. Disse skapes ved å skulle forstå denne økende tilstedeværelsen av en slik forskjellighet i nye sosiale kontekster. Dette sees særlig i situasjoner der innvandrere med stort register av ulike kulturelle bakgrunner, lever nært innpå hverandre og majoriteten. Om en slik forståelse skulle overføres til situasjonene som oppstår i globaliseringens kjølevann, vil en innvandrer alltid bli tvunget til å tilpasse seg majoritetens makt (Vestel, 2007).

”(...) vi må, på en måte, passe på hva vi gjør og sier da (...) det er jo vi som må tilpasse oss dem, så vi må være forsiktige – så vi ikke fornærmer noen” – Danial, 18

3.2.1 Kulturelle forskjeller

Ut fra kulturdefinisjonen i innledningen kan vi så trekke den slutning at det alltid finnes kulturelle forskjeller – løsninger og regler for hva som oppfattes som riktig og hva som oppfattes som galt. I enkelte deler av verden, som India og Italia, er tilberedningen av dagens hovedmåltid tradisjonelt tidkrevende og komplisert; andre steder, som for eksempel i Norge og Grønland, har man gjort enkelthet til en dyd (Eriksen, 2001). Men hva som er riktig og galt blir i mange samfunn sett i forhold til hva som er tillatt og hva som er forbudt. Her er det også store forskjeller både mellom ulike grupper nordmenn – og blant ulike grupper innvandrere.

Andre kulturelle forskjeller innebærer for eksempel hva som regnes som nødvendig. Som eksempel kan her nevnes at hvis en norskfødt mann med ikke-vestlige innvandrerforeldre mener at det er en viktig verdi å ta vare på sin familie, kan forstå dette som en *kulturell verdi*, som er kvalitativ forskjellig fra en annen vestlig kultur. Det samme kan for eksempel i et mer vestlig blikk forstås som at personen har et sterkt ønske om å ta vare på sin familie som et

naturlig resultat av de omstendighetene han lever i; fordi hans familie ikke har den sterke tilhørigheten til landet Norge, og kanskje heller ikke kan språket eller kjenner til mulighetene som finnes der ute, er familien hans avhengig av at han tar seg av familien. Dette eksempelet kan også sees i forhold til den subjektive kulturen som Stewart og Bennett (1991) snakker om.

Kultur består dermed blant annet i bestemte, lærte måter å tilfredsstille ulike behov på – som vi har sett på, overføres fra generasjon til generasjon. Mange av de ferdigheter, regler og kunnskaper hver enkelt av oss bruker daglig har vi lært fra forrige generasjon, som lærte dem av sin foreldregenerasjon. Men samtidig vet vi også at kultur forandrer seg over tid. Det som er norsk eller pakistansk i dag, er noe ganske annet enn det var for to hundre år siden. I våre dager forandrer kultur seg kanskje noe fortere enn noen gang tidligere, nettopp på grunn av de verdensomspennende prosessene som industrialisering og folkevandring (Eriksen og Sajjad, 2011). Nå betyr ikke modernisering at folk blir kulturelt like, men det bidrar til større kontakt, større påvirkning og større gjensidig avhengighet over landegrensene.

”(...) kultur, det kan til tider virke pressende, fordi når folk lever så tett i inn til hverandre, har de forskjellige forventinger (...). Noen vil bli som andre, mens andre vil ikke være som alle andre. Og da blir det sånn ”du må gjøre det og det” (...) for eksempel klær liksom – du må følge en viss mote, hvis ikke blir du sett rart på (...).” – Fatima, 18

3.2.2 Kultur og samfunn

Når vi snakker om ”fremmed kultur”, brukes kulturbegrepet mer eller mindre som et synonym for begrepet samfunn. For å utvikle en skikkelig forståelse av kultur og forholdet mellom mennesker med forskjellig kulturell bakgrunn, er det nødvendig å vite nøyaktig hva vi snakker om. Eriksen og Sajjad (2011) skiller mellom samfunn og kultur noe slikt: *”et samfunn er et system av roller, plikter og relasjoner mellom mennesker som er omfattende nok til å at de fleste av innfødte får tilfredsstilt de fleste av sine behov der. Kultur, på den annen siden, er de tanker, kunnskaper og ferdigheter mennesker har tilegnet seg som medlemmer av samfunn”* (Eriksen og Sajjad, 2011: 40). Medlemmer av ett og samme samfunn kan altså ha betydelige kulturelle variasjoner. Det er med andre ord fullt mulig å tenke at medlemmer av

ett og samme samfunn har forskjellige ideer, kunnskaper, erfaringer og osv. Det er dermed fullt mulig at et samfunn kan være ”flerkulturelt”.

Også disse variasjonene kan sees i forhold til hva mennesket har lært – fordi det finnes store variasjoner på hva mennesker rent faktisk har lært, selv om de er medlemmer av samme samfunn. I vårt eget samfunn vet vi for eksempel at enkelte får en streng kristen oppdragelse mens andre læres opp til toleranse og tvil, at enkelte får et skolemessig forsprang fordi de vokser opp i et miljø preget av bøker og boklig lærdom, at noen har bestefedre som lærer dem å skjære i tre, mens andre har tilegnet seg helt andre kunnskaper og ferdigheter i barndomshjemmet. Kultur kan dermed også betraktes som summen av alle de erfaringer, kunnskaper og verdier vi *bærer* med oss, og som vi *handler* på grunnlag av.

Det er likevel vanlig å tenke seg at kultur er noe folk *har*, noe som er blitt en del av dem selv fordi de er vokst opp i et miljø som har lært dem bestemte ting om hvordan verden ser ut, om riktig og galt, og om hvordan de skal oppføre seg (et godt eksempel på at kultur er ”en del” av oppdragelsen). I tråd med en slik tankegang er det nærliggende å tenke at hver kultur har sitt område, sitt territorium, og at når man reiser i verden, reiser man fra en kultur til en annen. Men i et komplekst moderne storsamfunn som Norge, er det store kulturelle forskjeller – i hva man har lært og hvordan man ser på verden – som gjør at det kan være problematisk å si at nordmenn har samme kultur. At innvandrere og deres barn spiser annen mat, snakker andre språk og tilber andre guder enn nordmenn, skyldes naturligvis at de for eksempel har en pakistansk, vietnamesisk eller tamilsk kultur. Men mange av innvandrerne – og deres norskfødte barn – har på vesentlige områder sluttet å være tyrkiske, tamilske, osv.

”(...) jeg blir ikke akkurat som alle de andre – jeg må faktisk sette meg ned og bygge mine egne verdier fordi jeg er verken dem eller dem – assa jeg tenker ikke helt som dem og heller ikke helt som dem – så jeg må bare fokusere på hva som er viktig for meg (...) altså det som på en måte går overens med min tankegang da (...)” – Yasmin, 18

Mange har forandret livsstilen sin ganske dramatisk, selv om mange etnisk norske ikke er klar over dette, og fremdeles oppfatter dem som helt og holdent pakistanske eller vietnamesiske for eksempel. De føler seg neppe helt hjemme i landsbyen deres foreldre kom fra (Eriksen og Sajjad, 2011).

3.3 Selvet vs. fellesskapet

”(...) liksom det er større fokus på hva de [foreldrene mine] og andre vil av meg – ingen tenker på hva jeg selv vil (...). Men det er litt riktig å ta hensyn til familien sin også (...) fordi hvis familien min har det bra, så går det utover meg – positivt altså – og samme omvendt – det vil påvirke meg negativt om foreldrene mine ikke har det så bra. (...) men når det kommer til utdanning og jobb og sånt da må jeg faktisk tenke på hva jeg faktisk får til og kan – og ikke hva andre vil av meg (...)” – Adam, 18

Som sett; den vestlige oppfatningen av et reflekterende ”selv” fins ikke i alle kulturer. Noen kulturer symboliserer at individet er avhengig av hverandre, der mennesket må vokse med sosiale grupper og ikke streve etter å gjøre det best mulig alene fordi det kan fjerne dem fra gruppen. Kagitcibasi (1996) hevder at den viktigste forskjellen mellom individualistiske og kollektivistiske kulturer går mellom ”*et selvstendig, individuelt og avgrenset selv som har klare grenser i forhold til andre og et relasjonelt, avhengig selv med flytende grenser*” (Johannessen, 2007: 75). Linjene er skarpe i individualistiske kulturer, mens de er vage og uklare i kollektivistiske kulturer. I kollektivistiske kulturer er mennesket knyttet til fellesskapet og avhengig av hverandre, og dette gjenspeiles også i måten de omtaler selvet på. For eksempel, blir det viktig å tilpasse seg for å understreke den gjensidige avhengigheten av andre og de forpliktelser og det sosiale ansvar man har for fellesskapet. Det blir dermed viktig å finne sin plass og gjøre det som er riktig, og å hjelpe andre til å nå sine mål.

”(...) pappa har alltid sagt til oss at vi aldri skal bry oss om hva andre sier, og at vi alltid skal gjøre akkurat som vi vil (...)”. Vi har de mulighetene de ikke hadde, og da vil han at vi skal ta nytte av det, og ikke tenke hva andre tenker (...)”. Men denne friheten føler jeg er på en måte begrenset da (...) for eksempel så skjønner jeg at de ikke vil at vi skal være ute til klokken to på natta heller. (...) og når det gjelder sånn giftemål og sånt, da vet jeg at jeg må ta mine foreldrenes ønsker også i betraktning. (...) men jeg er jo veldig glad i dem da – så jeg vil ta hensyn til meningene deres” – Maya, 18

Mennesket er med andre ord mer opptatt av at andre skal ha det bra enn at de selv skal ha det – eller rettere sagt – hvis de har det bra men andre i gruppen ikke har det, er det noe individet føler ansvar for å rette opp. De er slikt sett opptatt av å stole på og bli stolt på av andre og ha en felles forståelse av en sosial situasjon. Fellesskapet holder altså folk oppe i vanskelige

tider. Det er tilknytningen til andre mennesker som kan gi glede, styrke, trygghet og oppmuntring – og ikke å sitte alene og sture.

”(...) jeg kommer til å ta mine valg selv, det vet jeg at jeg kan (...) men liksom – man føler seg mye tryggere når de [foreldrene mine] også er enige i dine avgjørelser da”. Fatima, 18

I motsetning til dette synet, vil mennesker i individualistiske kulturer, som for eksempel i den amerikanske kulturen, hele tiden konkurrere med andre om å være best og dermed sammenligne seg med andre. I individualistiske kulturer har mennesket en tendens til å tolke det meste, og dermed også bortforklare feil og mangler. De vil også overvurdere seg selv. For eksempel vil gode resultater bli forklart med individuelle evner og anstrengelser, mens dårlig prestasjon vil bli forklart med at oppgaven var for vanskelig eller at man var uheldig (Kagitcibasi, 2006). Hvor mye et barn blir lært opp til å gjøre, avhenger også om de bor i byen eller på landet og hvilken sosial klasse de tilhører.

3.3.1 Et krysningsfelt

Når en kultur treffer en annen kultur kan vi snakke om det John W. Berry (2002) kaller for *akkulturasjon*. I all hovedgrunn innebærer det de endringene som inntreffer når en kultur møter på en annen (dette blir sett i forhold til to ytterpunkter; full assimilering (”fornorskning”) eller total isolasjon – mellom ytterpunktene ligger integrering). Gjennom en akkulturasjonsprosess endrer man ofte sin egen identitet, verdier, holdninger og atferd (Berry, 2002). Sett i forhold til ikke-vestlige innvandrere og deres norskfødte barn kan dette virke noe problematisk. Prosessen kan indikere at foreldregenerasjonens opprinnelige kulturverdier og holdninger – som de har med seg når de kommer til et nytt land og som de overfører til sine norskfødte barn – i større grad mister sitt preg, da deres norskfødte barn etter hvert blir mer lik de verdiene som danner fundamentet i det samfunnet de bor i. Dette fremhever også det faktum at majoritetsbefolkningen verdsetter andre verdier enn innvandrerbefolkningen. Hvorfor det kan tenkes at norskfødte med ikke-vestlige innvandrerforeldre blir mer lik de verdiene i det samfunnet de bor i, er rett og slett på grunn av at de blir oppvokst i et annet land enn deres foreldre. De er dermed mer mottakelige for de verdiene som de blant annet møter på skolen og på fritiden. Også Prieur (2002) viser til noen lignende tendenser for å beskrive hvordan unge med innvandrerforeldre står i krysningsfelt mellom ulike forståelser av familie,

identitet, og forholdet mellom autonomi og avhengighet; i et samfunn hvor de fleste andre ikke har samme språk, praksisformer, og følelsesstrukturer kan innebære at barn og unge får en tidlig erfaring av *forskjellighet*. Denne akkulturasjonsdimensjonen kan virke som en ubevisst prosess – men det kan også føre med seg frustrasjoner og konflikter mellom den eldre og den yngre innvandregenerasjonen.

”(...) noen ganger blir det vanskelig for meg å diskutere med pappa fordi mine meninger skiller seg betydelig fra hans (...) det er stor aldersforskjell mellom oss (...) så hvis du går imot pappas meninger, så kan han bli sur og sånt (...). Liksom, med engang jeg merker at han begynner å bli sur, så tier jeg (...) det er sikkert fordi at han ikke liker å bli kritisert – eller det at han ikke er vant med å bli kritisert av andre (...)” – Maria, 18

3.3.2 Et brudd med forståelsen

Peter L. Berger og Thomas Luckmann (2006) mener at mennesker ikke bare blir født inn i en ”objektiv” verden det må forholde seg til, men også inn i en sosial verden – fortolket av de voksne på en måte som barnet vil kunne oppfatte som objektiv. Det er de voksne som velger ut hva barnet skal møte og oppleve ut fra egne plasseringer i den sosiale struktur, og ut fra sine egne biologiske utgangspunkt. Barnets kulturoppfatninger avgrenses dermed av den voksnes kontekster og biografi, og blir tatt for gitt som om det var en objektiv realitet (Halvorsen, 2004). Berger og Luckmann (2006) belyser samtidig også at virkeligheten hviler over menneskene i form av institusjonene; de var der før individet ble født og de er der etter dets død. Ifølge dem kan ikke disse institusjonene ønskes bort – *”en kan godt hate og motarbeide religionen, men den forsvinner garantert ikke, like lite som skolevesenet eller skipsfarten”* (Berger og Luckmann, 2006: 9). De kan faktisk *forandres* – om enn ikke så mye – av det enkelte mennesket. Poenget til Berger og Luckmann er at mennesket kan forandre verden, det gjør det bare ikke på et grunnlag det har valgt selv. Sett i forhold til å bli oppdratt i mellom to kulturer representerer moderniteteten derfor et brudd med den klassiske helhetsforståelse og en utforming av separate kulturelle verdener. Halvorsen (2004) legger til; at moderniteten også markerer *annerledeshet* gjør dens selvtilstrekkelighet og manglende sans for tradisjonen det krevende å forholde seg til det enkelte individ. Også kunnskapens gyldighet i etiske vurderinger blir i dag avhengig av en persons ståsted.

3.3.3 Det tradisjonelle og det moderne

Konflikter som kan prege foreldre og barn relasjonen i denne sammenheng kan til og begynne med sees i forhold til at alle mennesker reagerer og forstår hendelser på hver sin måte. Dette prinsippet kan også overføres til innvandrerforeldre og deres norskfødte barn. Både den eldre og den yngre generasjonen opplever kultur forskjellig. Ifølge Jean S. Phinney (2006) er den yngre generasjonen mindre opptatt av å bevare tradisjonelle verdier enn sine foreldre.

Sosiologen Anthony Giddens (1991) – som representerer den postmoderne tiden, viser til et lignende preg. Han legger stor vekt på avtradisjonisering, økt individualisering og økt refleksivitet. Giddens er dermed opptatt av en frisetelse av gitte og faste kulturelle rammer, som medfører at individet selv må utprøve og rekonstruere sin egen identitet. Han legger til at valgmulighetene kanskje ikke er like store for alle – men at ens bevissthet om at ”en kan handle annerledes” vil skape spillerom, noe han hevder vil skje uansett på bekostning av moderniseringen. Phinney (2006) hevder noe av det samme; de unge vil ha større sannsynlighet for å gi slipp på tradisjonelle verdier og heller adoptere verdier som ser ut til å være gjeldende i majoritetskulturen.

Den konflikten som gjenspeiles her er hvorvidt foreldregenerasjonens kultur er viktig for deres norskfødte barn å bevare. Phinney (2006) mener også at det ville komme et tidspunkt der de unge vil sette et spørsmålstegn ved de verdiene foreldrene deres overfører til dem. De vil kanskje også utfordre foreldrenes eventuelle forventninger og grenser mot dem.

Sammenlignet med Giddens (1991) kan vi klart se at barn etter hvert blir mer og mer bevisste på hvem de er og hvem de vil være – noe som forutsetter at man tar til seg de verdiene som går overens med sin egen selvforståelse og lar det som ikke passer bli igjen.

”(...) der hvor jeg kommer fra, føler jeg at kultur og tradisjoner får større verdi – jeg er ikke så opptatt av det (...) at fetter og kusiner gifter seg er bare rart liksom (...). Slik sett føler jeg at jeg passer bedre i det norske samfunnet, fordi – i den norske kulturen er det litt mer åpenhet, og det med likestilling og rettferdighet – det passer bedre med min personlighet og hvordan jeg tenker (...)” – Maria, 18

3.3.4 Kulturarv på nåtidens premisser

Kulturarvens betydning kan sees i forhold til termen *nostalgia*, som betyr ”homesickness” (hjemlengsel). Termen retter søkelyset mot fortiden, og en ”tilbake-til-røttene”-tenkning, der arv og fellesskapet blir satt i fokus. Halvorsen (2004) hevder at termen i dagens kontekst tydeliggjør relasjonen mellom en personlig opplevd nåtid og en fortidig erindring, og spiller dermed en rolle i forholdet mellom generasjoner. Sett i forhold til norskfødte med ikke-vestlige innvandrerforeldre kan det tenkes at foreldregenerasjonen ikke kan hente fram noe annet reservoar (lager, beholdninger) enn det som tidligere er der fra deres eksistens – som deres norskfødte barn arver. Det kan føre til at deres norskfødte barn utløser både nostalgiske følelser og en bevissthet av sterke endringer både i privatliv og i den historiske situasjonen de lever i. Ifølge Halvorsen (2004) kommer dette av at de unge filtrer bort det ubehagelige ved fortiden og fokuserer på områder som gir individet positiv feedback. For norskfødte med ikke-vestlige innvandrerforeldre kan slike nostalgiske følelser komme til uttrykk ved rekonstruksjon av egen identitet. Selv om slike nostalgiske tanker og følelser retter søkelyset mot fortiden, er det ifølge Halvorsen (2004) likevel snakk om rekonstruksjon ut fra nåtidens synspunkter. Også Gressgård (2007) fremmer dette synet og tydeliggjør hvilken verdi arven har for den som arver. Hun påpeker et skille mellom første og andre generasjonen – der foreldregenerasjonen forståelse for fellesskapet vil spille en større rolle, enn for deres barn. Altså – selv om mennesket lever i mellom to kulturer i en gitt historisk tid – er det ikke gitt hvilke av alle trender i kulturene den enkelte fanger opp. Og det har ikke bare med positiv feedback å gjøre. Som sett bærer hvert samfunn preg av sentrale strømninger – som for eksempel modernistiske impulser. Vi ser det tydelig i vårt flerkulturelle samfunn, hvor mennesker fra Asia og Afrika synes å bære i seg kulturspor fra epoker som mennesker i Norge (og Vesten) har lagt bak seg. Selvfølgelig, finner vi tilfeller blant nordmenn også, hvor ikke alle i like stor grad er preget av modernistiske impulser (Halvorsen, 2004).

Hvis vi snakker om kulturarv i dagens kontekst, kan det koples opp til spørsmål som; hva slags kulturinnhold blir funnet verdig til å overføres til en ny generasjon, og hva overføres som ubevisste prosesser i hverdagslivet? Ikke minst; hva slags identitet (eller identiteter) utvikles gjennom alt dette? Halvorsen (2004) mener kulturarv har sammenheng med *tilhørighet*. At vi alle mennesker er medlemmer av forskjellige fellesskap, betyr at kulturarven omfatter innhold fra ulike tilhørighetssoner. Våre erfaringer med arven handler dermed også om ulike måter å forvalte den på – den kan bli tatt vare på, forkastet eller endret. Dette igjen

er avhengig av hvordan opplevelsen av tilhørighet og dens *kvalitet* blir sett i sammenheng med nåtidens situasjon (Halvorsen, 2004). I forbindelse med norskfødte med ikke-vestlige innvandrereforeldre kan kulturarven – fortidens spor – i dagens kontekst sees i forhold til *tradisjoner*. Olav Bø (1988) knytter tradisjonsbegrepet til gjentakelse av ønskede handlinger og ritualer som har gått igjen fra slekt til slekt. Dette kan for eksempel være eid-tradisjoner (en muslimsk høytid som blant annet markerer slutten på fastemånedens ramadan – den blir feiret med bønnesamlinger, god mat, gjestebud, gaver og almisser og ved at man tar på seg nye klær – høytiden blir ofte sammenlignet med den kristne julefeiringen). I forhold til Halvorsens kvalitetsaspektet handler det dermed om en overføring av det beste i en tradisjon.

”(...) for eksempel så går jeg ikke på skolen på eid – da er jeg hjemme med familien og feirer, men på den andre siden har jeg fortsatt juleferie – og da feirer jeg jul ved å dra på juleverksted og julebord – og se på julefilmer og slikt (...)” – Yasmin, 18

”(...) det beste er for eksempel feiring av sånne bryllupstradisjoner og andre høytider, som for eksempel eid – det er absolutt hyggelig. Så har vi maten også (...)” – Fatima, 18

3.3.5 Aktør ellet brikke?

Om barnet blir eller ikke blir preget av modernistiske impulser, begynner vi våre liv med å vokse inn i den eksisterende kultur som foreligger forut for våre bevisste begrep og erkjennelser. Disse kontekster forteller hva som ”strømmer mot” subjektet i en bestemt historisk tid. Det å høre til i disse kontekstene er både å møte kulturinnhold og å inngå i prosesser der kulturarvoverføring finner sted (Halvorsen 2004). Det som likevel er avgjørende her er at det er subjektet som står i sentrum i disse kontekster. Og det er ikke imidlertid slik at subjektet bare passivt tar imot alt som strømmer på. Ungdomstiden er den fasen der subjektet begynner å *rette seg mot noe* som gir mening. Subjektet vil på den måten være mer opptatt av meningsfulle helheter enn ulike sansepåvirkninger. Dette symboliserer også at selvet begynner å fremtre bevisst i sine tanker og handlinger – altså en aktiv aktør. Dette kan man se i forhold til aktør-brikke perspektivet som Richard DeCharms snakker om (DeCharms, 1968; Nygård, 2007). DeCharms’ utgangspunkt handler om hvorvidt vi mennesker mener vi er opprinnelse til det som skjer med oss, altså som aktører – eller om vi mener vi i mer eller mindre grad er en brikke som flyttes rundt under påvirkning av andre mennesker. Dette vil

varierte i forhold til kontekst, og er ikke alltid en enten-eller følelse (DeCharms, 1968; Nygård, 2007). Ifølge Nygård (2007) spiller individets selvforståelse her en avgjørende rolle. I henhold til dagens samfunn kan man klart se på enkeltmennesket som aktører – som selv former sin selvforståelse. En aktør vil plassere seg selv i det moderne samfunn med ønske om å være med i bevegelsen – samtidig som helheten og stabiliteten også vil bli ivaretatt.

Når vi ser dette i forhold til norskfødte med ikke-vestlige innvandrerforeldre vil vi fort oppdage at både fortidens spor i subjektet og det moderne livs ytringer vil ha en betydning i nåtidens rom. Norskfødte med ikke-vestlige innvandrerforeldre kan oppleve utfordringer her i forhold til valg og forventninger. For eksempel; velger en norskfødt gutt med tyrkiske foreldre å utdanne seg som lege fordi faren hans vil det, at det er prestisjetungt å studere medisin, eller fordi han selv er oppriktig glad i dette fagfeltet? Med andre ord; sier gutten at han frivillig vil studere medisin fordi han selv ønsker dette, eller er det fordi han er oppdratt i en kultur som verdsetter at man setter sine egne behov til side for å tilfredsstille foreldrene behov? Motivene bak valgene vi tar, vil variere, men et slikt krysspress mellom forventninger kan føre til at barn og unge som blir oppdratt til å leve i mellom to kulturer tar beslutninger som ikke nødvendigvis går overens med det de egentlig mener selv.

”(...) liksom – er jeg 30 år og fremdeles singel, vet jeg at jeg på en måte blir presset til å ta en avgjørelse som jeg kanskje ikke vil ta da (...)” – Adam, 18

4. ANALYSE

Informantene mine gav alle – på hver sin måte – nyttig informasjon i forhold til hvordan det er å bli oppdratt i mellom to kulturer. I analysen min vil jeg legge spesiell vekt på den tematikken som er sentral i forhold til min avhandling. Teoretiske tilnærminger vil i tillegg bli brukt for å danne en helhetlig forståelse.

Jeg vil legge frem mine informantenes opplevelser og skildringer med termer fra empirien og presentere og analysere den i henhold til teorien. Jeg vil kategorisere avsnittene i henholdsvis med avhandlingens hovedtemaer og noen undertemaer. Først vil jeg presentere hvordan informantene balanserer å forholde seg til to kulturer og utfordringer i tilknytning til det. Spørsmålet om hvordan ungdommen definerer sin identitet og tilhørighet blir relevant her. Deretter vil jeg trekke inn hvilke etiske problemer som ungdommen mener oppstår i oppdragelsen. Hvilken funksjon kontroll og frihet per dag dato har vil bli vektlagt. Ungdommenes syn på valgmuligheter, foreldrenes forventinger til ungdommen og i hvilken grad dette påvirker ungdommens veivalg vil også bli diskutert. Den siste delen vil bestå av en drøftelse av hvordan ungdommen selv ønsker – når de blir foreldre – å oppdra sine barn. Dette vil bli sett i forhold til hvilken oppdragerstil informantene selv beskriver å ha hatt i sin barndom og hvordan de selv vurderer denne oppdragelsen. Også her velger jeg å bruke en del direkte sitater fra ungdommen for å la deres egne stemme komme frem. I andre tilfeller vil jeg som nevnt forsøke å legge ordbruken min så tett opp til ungdommenes språkbruk som mulig.

Det er her viktig å presisere at beskrivelsene ungdommen gir like godt kan handle om deres måter å forstå de prosessene de er inne i – avhengig av hvilke fase i livet de er i – uten at det har noe med kultur å gjøre. Altså kan deres forståelse av kultur like godt handle om universelle prosesser som all ungdom går igjennom. Ungdom med flerkulturell bakgrunn kan med andre ord ha andre knagger å henge disse prosessene og beskrivelsene på, selv om de psykologiske mekanismene er de samme. For eksempel kan følelsen av å være alene i verden, være en følelse som også etnisk norsk ungdom kan kjenne seg igjen i, men for en person med flerkulturell bakgrunn kan det lett tolkes med forklaringsmodeller som har å gjøre med deres flerkulturelle bakgrunn.

Før jeg presenterer analyse av empirien, har jeg valgt å gi en kortfattet beskrivelse av den oppfatningen jeg har fått av mine informanter. Hensikten er å gi leseren et kort innblikk av hvem de er som enkeltmennesker.

4.1 Kort beskrivelse av informantene

Yasmin, Maya, Maria, Adam, Danial og Fatima har alle sine meninger om det å være flerkulturell i Norge, og hvordan det oppleves å bli oppdratt i mellom to kulturer. Alle mine informanter har vært imøtekommende, engasjerte og oppriktige med å fortelle sine erfaringer i denne forskningen. Imidlertid har alle mine informanter opplyst at de ikke har opplevd skade, smerte eller krenkelse på nært hold – av den grunn utelukker min forskning denne type problemstilling. Utenom Yasmin sin mor, har alle mine informantenes foreldre skoleing fra deres respektive hjemland. Ettersom foreldrene deres er født og oppvokst i et ikke-vestlig land, uttrykker informantene hvordan de oppfatter utfordringer når de beveger seg mellom den norske kulturen og deres foreldrenes kultur.

4.1.1 Yasmin, 18 år

I møte med Yasmin får man et inntrykk av en jente som har opplevd mye – fordi hennes foreldre skilte seg da hun var liten. Likevel fremstår hun som en sterk og rolig person som har klare meninger. Siden foreldrenes skilsmisse har hun (og hennes to yngre søsken) brutt kontakten med far og hatt mor som aleneforsørger. Yasmin er takknemlig for at hennes mor har vært opptatt av å bevare sine kulturelle verdier samtidig som de har hatt friheten til å få lov til å integrere seg godt i det norske samfunnet. Jeg forstår Yasmin som en jente som trives godt i Norge og som enkelt plukker ut det beste fra to kulturer. Hun mener at det både er positive og negative sider ved det å leve mellom flere kulturer – likevel er hun løsningsfokusert og mener at det er bedre å fokusere på de ulike mulighetene dette åpner opp for, istedenfor at man skal sitte og klage. Hun mener at man har uendelige mange måter å kombinere norsk kultur med sine foreldrenes kultur på og at det derfor er gøy å være flerkulturell.

4.1.2 Maya, 18 år

For meg fremtrer Maya seg som en jente med sterk familiebånd. Hun gir inntrykk av at hun er glad for at hun lever i et land hvor man har frihet til å realisere seg selv, samtidig som hun uttrykker forståelse for at dette kan skape bekymringer for hennes foreldre. Hun er yngst i familien og beskriver foreldrene som rolige. Hun forteller at hun har et godt forhold til begge to. Maya er videre klar over at hun har friheten til å bestemme selv – og at hun ikke trenger å gjøre/velge det foreldrene hennes ønsker, likevel foretrekker hun å handle i tråd med foreldrenes forventninger og krav. Hun virker noe usikker på hvor ”vestlig” og ”ikke-vestlig” hun egentlig er – og forteller at hun sitter fast i en både-øg situasjon.

4.1.3 Maria, 18 år

Maria fremstår for meg som en reflektert jente som har tenkt mye rundt det å leve i mellom to kulturer. I mine øyner virker Marias forhold til faren sin noe komplisert. Det virker som faren hennes har vært en dominerende person i livet hennes, og at hun både respekterer og frykter ham på samme tid. Hun ønsker å være mer åpen med ham – og vinne hans tillit – men det virker som hun trekker seg tilbake i det hun prøver. Hun gir uttrykk for at han er en seriøs type, i motsetning til mor – som hun sier er mer åpen. Maria sine foreldre har noen høye forventninger til henne med tanke på høyere utdanning men Maria forteller at hun selv også er opptatt av det – ”(...) *det er viktig – i hvert fall i vårt samfunn*”. Jeg får en oppfatning av at hun er godt integrert i det norske samfunnet, men at hun ofte blir misforstått hjemme. Det virker som om Maria nøler litt i det hun sier at hun stort sett kan bestemme over seg selv. Det virker som hun har frihet kun til en viss grad. Jeg får videre et inntrykk av at Maria foretrekker norske normer og idealer framfor foreldrenes da hun mener de norske går bedre overens med hennes egne tanker og meninger.

4.1.4 Adam, 18 år

I møte med Adam får man et inntrykk av en oppegående gutt som har mye i tankene sine – han forteller at han ønsker å ta hensyn til foreldrenes forventninger og krav men føler også at det er viktig å legge vekt på hva han selv ønsker å gjøre. Adam beskriver sine foreldre som

rolige og greie. Under oppdragelsen har han følt at han stort sett har hatt friheten til å kunne bestemme over seg selv. At foreldrene hans har holdt et ekstra øye med ham – skjønner han ”(...) liksom det er normalt, alle gjør vel det”. Adam sine foreldre har høye forventinger til ham med tanke på høyere utdanning – noe Adam ikke liker, fordi han selv ikke har så altfor høye forventinger til seg selv. Videre får jeg et inntrykk av at selv om det kan forekomme konflikter og lange diskusjoner mellom Adam og foreldrene, er han ikke langsint fordi han forstår dem også. Det virker som om han har en trygg tilknytning til begge sine foreldre. Jeg får et bilde av Adam som en flerkulturell gutt, som ”(...) lever i midten av to kulturer (...)”.

4.1.5 Danial, 18 år

For meg virker Danial en mentalt sterk gutt med klare meninger. Han virker godt integrert i det norske samfunnet – og ser positive og negative sider ved det å bli oppdratt i mellom to kulturer. Jeg oppfatter Danial som en gutt som ønsker å følge sine egne beslutninger. Han prøver likevel å ta foreldrenes ønsker også i betraktning – fordi han mener at det viktig å ta hensyn til dem man er gjald i. Jeg får inntrykk av at Danial verdsetter at foreldrene hans ikke har vært masete og kontrollert ham opp gjennom årene – og for at han har hatt muligheten til ta selvstendige valg. Danial forteller at det er problemfritt for ham å diskutere med foreldrene sine dersom de er uenige. Det kommer tydelig frem at det er viktig for Danial å være samlet om det de diskuterer om, slik at man kan unngå konflikt.

4.1.6 Fatima, 18 år

Får meg fremtrer Fatima seg som en imøtekommende og blid jente som liker å leve i to kulturer. For henne betyr familien mye og hun setter pris på at hennes foresatte ikke er altfor kontrollerende. Hun beskriver likevel foreldrene sine som noe overbeskyttende men som også tar hensyn til hennes meninger. På samme måte, er Fatima også opptatt av å ta hensyn til sine foreldre. Hun liker å sitte sammen med dem på kveldene, diskutere ting og lære av deres erfaringsgrunnlag. Hun mener det er mye å lære av dem, og mye å bli klokere på – samtidig som foreldrenes hennes lytter til henne og respekterer det at de kan tenke annerledes. Jeg får et inntrykk av Fatima har et godt forhold til sine foreldre – ”(...) de stoler på meg”. Jeg

merker at Fatima verdsetter at hun har friheten til å tenke og velge selv – slik at hun kan erfare og lære på egenhånd.

4.2 Det å forholde seg til to kulturer – tilhørighet og identitet

Kulturbegrepet blir relevant i identitetsdannelsen i den forstand at hvert individ bygger sin identitet på den lærdommen den har fått opp gjennom årene (jf. Krange og Øia). Kulturen som er tankegodset – vil påvirke ens mening, holdninger og tilhørighet. Den er med på å forme individet bevisst eller ubevisst.

Krange og Øia (2005) og Halvorsen (2004) beskriver hvordan individet forsøker å konstruere (og rekonstruere) sin egen identitet i forhold til den eldre generasjonen. Den ikke-vestlige foreldregenerasjonen som formidler vesentlige verdier og holdninger til den yngre generasjonen bærer ofte med seg kollektivistiske tanker, som for eksempel at individet blir sett på som et produkt av sine sosiale relasjoner. Som et resultat av denne relasjonsorienterte tankegangen, vil individet fortolke synet på seg selv – og dermed sin identitet – både som uttrykk for og som en del av fellesskapet. Erikson (1968) beskriver identitetsdannelsen i ungdomsfasen blant annet med en tid med forvirring og krise – der både individuell frihet og relasjonell (kollektiv) tilknytning vil ha betydning for konstruksjon av identiteten. Forvirring og krise i kollektivistisk forstand innebærer blant annet grenser som hindrer utforskning – som kan være farefullt eller til og med provoserende om de krysses. Også Beck (1997) hevder at overgangsfasen til ungdom vil innebære elementer av motstand og konflikt. Ungdommen som vokser opp i Norge trer dessuten inn i et samfunn i endring – et vestlig samfunn som blant annet vektlegger mening og sammenheng. Norskfødte innvandrerungdom kan i den forstand forstås som i en situasjon hvor de vil konstruere en identitet som kan være ganske løsrevet fra sin foreldregenerasjonens verdier og holdninger. En antakelse er at de kollektivistiske verdiene som den ikke-vestlige foreldregenerasjonen videreformidler til den yngre generasjonen, vil forvitres og erstattes av nye – individualistiske verdier – som den yngre generasjonen selv oppdager og erfarer.

Mine informanter hadde selv noen kommentarer om dette. Informantenes parallelle forhold til foreldrenes kultur og den norske kulturen var som oftest utgangspunktet til hvordan

informantene identifiserte seg selv. Jeg fikk inntrykk av at de fleste av informantene *føler* seg utenlandske, men at de *tenker* som nordmenn.

4.2.1 Tilhørighet til fedrelandet

På spørsmålet om ”*Hva sier du, når noen spør deg hvor du kommer fra?*” gav informantene fylldige og godt nyanserte svar. Enkelte ganger satt jeg igjen med et inntrykk av at det var et spørsmål de aldri hadde et fast svar på – hvilket ikke ville vært overraskende. Synet på identitet er ikke noe statisk, men er i bevegelse gjennom livet, og ikke minst avhengig av de sosiale diskurser som dominerer i den tidsånden ungdommen lever i. Likevel ble jeg overrasket over at *alle* svarte at de kommer fra deres foreldrenes respektive hjemland. Dette kan tolkes som om de svarer i samsvar med det de tenker er intervjuerens hensikt med å stille dem spørsmålet. Selv om dette kan være tilfelle for enkelte av informantene, var 5 av 6 (Maya, Fatima, Maria, Adam og Danial) temmelig sikre på at de aldri kommer til å si at de er norske. Dette forklarte noen av de med at det bare fører til enda et nytt spørsmål – ”Hvor kommer dine foreldre fra?”. Enkelte av ungdommene (3 av 6) var frustrert over at man aldri vil oppfattes som ”norsk” av samfunnet for øvrige, så lenge man ser annerledes ut. Andre igjen, som Danial, var mer opptatt av å svare til folks forventninger om hvem han er ”(*...*) *hvis jeg sier at jeg er norsk, vil folk få et feil bilde av meg, fordi jeg ikke ser norsk ut – jeg er mørk i huden (...)*”. Også Yasmin deler samme synsvinkel som Danial da hun sier ”(*...*) *jeg sier landet mitt fordi – på grunn av – colour of my skin (...)*”. Det er fullt forståelig at Danial og Yasmin mener at folk kan få en misvisende oppfatning av dem hvis de sier de er norske ettersom de har foreldre som kommer fra et annet land og ikke er norske – selv om de også har bodd her i hele sitt liv og har norsk pass. Det som var særlig tankevekkende var at *ingen* av informantene sa at de var eller følte seg som såkalte bindestreksnordmenn, som for eksempel norsk-somalier, rett og slett fordi det ikke falt naturlig for dem. Yasmin begrunnet dette ved å si ”(*...*) *jeg føler ikke den derre – tilhørigheten – til det norske flagget*”.

Dette var på mange måter et noe overraskende funn, og kan forklares på mange måter. For det første kan det tyde på at antall leveår i Norge ikke nødvendigvis henger sammen med graden av tilhørighet til landet. Det kan også forstås som at det i Norge er større grad av aksept for forskjellighet og inkludering, og dermed større rom for beholde sin særegne kulturelle identitet. Motsatt, kan en tredje forklaring være, at enkelte føler en disidentifikasjon til den

norske kulturen og dermed tar avstand fra den fordi forskjelligheten blir for stor i forhold til kulturen de blir oppdratt med i hjemmet.

At norskfødte med innvandrerforeldre sier at de ikke er norske kan sammenlignes med funn funnet i NOVA rapporten ”*Vennskap, utdanning og framtidsplaner – forskjeller og likheter blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn i Oslo*” (5/2012). I rapporten kommer det frem at den norske identitetsfølelsen er svak blant ungdom i Oslo som ikke har norskfødte foreldre – dette gjeldt også ungdom som er født i Norge. Ungdom med innvandrerbakgrunn ser altså på seg selv mer som utenlandske enn norske. Forfatterne Lars Roar Frøyland og Cay Gjerustad påpeker også at resultatene kan skyldes graden av aksept og inkludering.

4.2.2 Den ”norske” kulturen

Likevel, selv om samtlige av informantene svarte at de ikke følte seg norske, svarte 4 av ungdommene at de passer bedre inn i den norske kulturen, fordi de er født og oppvokst her og fordi at de føler at de tenker mer fritt enn deres foreldre. Graden av frihet i forhold til ulike veivalg i livet, er en dimensjon flere av ungdommene er opptatt av. Danial forteller at det også er fordi han snakker det norske språket og går kledd slik nordmann flest, som gjør at han passer bedre inn i den norske kulturen. Danial påpeker at det nærmest ville sett litt rart ut om han hadde gått kledd slik som han gjør i foreldrenes hjemland. Maya hevder at begge kulturene passer henne og at det heller kommer an på hvilken situasjon og i hvilken kontekst hun er i som avgjør dette. Yasmin skiller seg ut ved å fortelle at hun verken passer i foreldrenes kultur og den norske, og påpeker ting hun misliker ved begge kulturene ”(...) ingen av de passer meg best (...) jeg liker ikke hvordan de oppfører seg, hvordan de tenker og alt det der – og det er det samme med nordmenn også (...)”. Yasmin sine tydninger kan sees i forhold til Prieur (2004) som hevder at ungdomstiden er spesiell sårbar for minoritetsungdom og at enkelte ungdommer velger å løse spenningen ved å velge side; enten å bli marginalisert, assimilert eller integrert. De to første tilfellene vil medføre at de kjenner en disidentifikasjon enten til den norske kulturen eller minoritetskulturen, hvilket vil/kan være uheldig for utvikling av en sunn identitet. Yasmins sort-hvit tenkning, tyder på at hun har et lik nyansert eller sammensatt syn på sin identitet, hvilket illustreres ved at hun uttrykker at hun er i konflikt med begge.

4.2.3 En tvetydig dobbelthet eller en blanding?

Det kommer tydelig frem at noen av informantene er usikre på hvem de er og hvilken gruppe de identifiserer seg med. Der de på den ene siden hevder å være ”utenlandske”, mener de likevel at de er ”norske” også. Maria forteller at hun vil tenke mer som ”en nordmann” når hun skal ta viktige avgjørelser – som utdanning og jobb – og ikke være så bundet av kultur og tradisjoner. Dette mener hun kommer av at det er annerledes på skolen enn det er hjemme. Der hun får lov til å velge selv hva hun vil gjøre på skolen, blir hun nødt til å rådføre seg selv med de andre i familien. Hun forteller ”(...) *det er forskjellige verdier og regler, også hva man mener og hvordan man tenker – det forandrer seg ettersom hvor man er da – om det er på skolen eller hjemme*”. Danial mener det å være hjemme eller ute i samfunnet, gjør at man forandrer seg litt – noe han hevder kommer automatisk i de fleste norskfødte innvandrerdømmere i dag ”(...) *fra innsiden er vi utenlandske, men på utsiden lever vi som norske (...) innsiden er liksom hjemmet da og utsiden er samfunnet generelt*”. Flere av ungdommene overrasket meg fordi de rent visuelt fremsto som svært vestlige, noe som førte til at jeg intuitivt antok at de var mer vestlige i sin tankegang enn det enkelte av informantene selv hevdet å være. Danial gav meg dermed nyttig informasjon om hvordan vi lar oss lure av den visuelle fremtoningen, når våre stereotypiske oppfatninger tar over.

Selv om informantene sier at de har en sterk kulturell tilhørighet til foreldrenes hjemland, er det innlysende å se at deres identitet også er preget av norske verdier og holdninger. En annen måte å poengtere frem dette på er at alle informantene synes å være ”mer” norske i forhold til foreldrene sine – i form av væremåten og tankegangen – noe Danial og Fatima hevder kommer av at foreldrene deres er født og oppvokst i et ikke-vestlig land som verdsetter andre idealer og verdier. Yasmin uttrykker at hennes identitet til steder plutselig forandrer seg fra å være veldig utenlandsk blant nordmenn, til og bli veldig norsk blant sine egne. Dette forklarer hun slik ”(...) *enkelte tanker og holdninger i den norske kulturen kan jeg identifisere meg selv med, men da blir jeg veldig norsk i forhold til mine egne (...) men på den andre siden – når jeg diskuterer med mine norske venninner – får jeg følelsen av å trekke inn normer og verdier som igjen den norske kulturen ikke har så mye av da, men som vi har – og som jeg verdsetter og identifiserer meg selv med (...)*”. Fra foreldrekulturen verdsetter Yasmin verdier som respekt og samhold, mens selvstendighet og frihet er noen av de norske verdiene som hun setter pris på. En har også gjort spennende erfaringer i forhold til hvordan det å være på besøk i foreldrenes hjemland kan gi viktig informasjon om hvor sterk den norske identiteten

plutselig blir (jf. Eriksen og Sajjad, 2011). Maya forteller at hun føler seg norsk når hun er og besøker foreldrenes hjemland *"(...) jeg hadde aldri greid å bo der nede (...) fordi de har en litt annerledes tankegang der (...)"*. Yasmin poengterer frem at begge kulturene har positive sider, men fordi at hun lever i dem begge samtidig, gjør at hun må bygge sine egne verdier *"(...) jeg må ta det beste ut av begge kulturene (...) jeg er verken dem eller dem (...)"*.

4.2.4 Identitet – den flerkulturelle utfordringen

Det å kunne bestemme og velge det beste fra to kulturer er noe de fleste av mine informanter sier at de gjør (4 av 6). De hevder at de adopterer det de oppfatter som gode mønstre fra begge kulturer som vil bidra til å leve best i begge kulturene. Deres identitet er dermed preget av tanker og holdninger fra begge kulturer, noe de mener er positivt men også ganske utfordrende til tider. For eksempel synes Maria at frie tanker, kan gi et inntrykk at man er egoistisk, og sier at det kan være utfordrende i den grad man ikke vet helt hvor en skal ta hensyn og hvor en kan gjøre som en vil *"(...) man blir liksom nødt til å passe på da – uansett (...) og hele tiden prøve å ta hensyn til hva familien vil, på en måte (...)"*. Maria innrømmer likevel at hun ikke har noe imot å leve mellom to verdener med ulike virkelighetsoppfatninger og at hun føler at det er greit å leve slikt (jf. Prieurs begrep *balansekunstnere* – et begrep hun benytter for å beskrive at de unge er i bevegelse og som ikke bare lar seg forme av foreldrenes tradisjoner, men også av det norske samfunnets forventinger). Yasmin uttrykker sin frustrasjon i forhold til at innvandremiljøer hun omgås i er opptatt av hva andre mennesker sier og gjør, og mener at nordmenn flest ikke er opptatt av det og er mer "i sin egen verden". Dette er et trekk ved den kollektivistiske kulturen flere enes om kan være en belastning, og kan også sammenlignes med bygdekulturen som i større grad er kollektivistisk orientert enn storbyer som Oslo. Yasmin sier *"(...) hvis man skal passe på hva alle mener, hva de driver med og hva de tenker om deg, blir man bare gal (...)"*. Andre av ungdommene uttrykker at dette blir en belastning fordi at det "ryktet" man har får større betydning enn den man egentlig er. Altså virker det som om andres oppfatninger internaliseres av den som utsettes for et dårlig rykte ("de sier at jeg er hensynsløs, ergo jeg er hensynsløs").

Det at andres vurderinger får større betydning og plass enn ens egne mener jeg er en av de kritiske sidene ved den kollektivistiske kulturen. Det interessante som kommer frem ved Yasmin her er at hun hevder at hun ikke opplever den type utfordringen selv, men påpeker at

andre innvandrerdømmere – i hvert fall jenter – opplever den. Hun hyller sin mor for at hun ikke har vært så påtrengende og opptatt av andres tanker og holdninger og som heller har fremmet tanker om frihet og selvstendighet og gitt rom for selvrealisering (jf. et individualistisk/vestlig menneskesyn).

Maya forteller om sine utfordringer knyttet til ungdomsfasen, der konstruksjon av identiteten står sentral (jf. Erikson, 1968; Krange og Øia, 2005; Gressgård, 2007). Her hevder hun relasjonen til foreldrene begynner å forandre seg litt, etter som man selv begynner å bli voksen. Selv om dette er en generell prosess for ungdom, uavhengig av bakgrunn, opplever noen av jentene i informantgruppen en innstramning av frihet i ungdomsalderen som kommer som en overraskelse på dem. Hun sier blant annet *”(...) jeg ble sint på foreldrene mine når jeg ikke fikk lov til å gå ut da – jeg forsto bare ikke hvorfor (...) de sa bare nei og ikke noe mer liksom (...)”*. Gjennom dette fremhever Maya at hun følte at foreldre plutselig ble strengere og bestemte over hva hun fikk/ikke fikk lov til å gjøre. Det som er verd å legge merke til er at Maya forteller at foreldrene hennes *aldri begrunnet hvorfor* hun ikke fikk lov til å gå ut – noe som kan forårsake frustrasjon hos individet som vokser opp. I den individualistiske kulturen blir det fra tidlig av vektlagt at det å gi en forklaring/begrunnelse er en viktig del av det å vokse opp og bli selvstendig. Gjennom å gi begrunnelser appellerer man til barnets fornuft. Dermed kan barnet i større grad forstås hvorfor man ikke får lov og bruke sine egne evner til å motargumentere dersom man er uenig. Når friheten innskrenkes, gis det grobunn til konflikter (jf. Prieur, 2002; Halvorsen, 2004; Gressgård, 2007). I kollektivistisk forstand vil det nok holde at innvandrerforeldrene har satt en grense som ikke trenger å begrunnes, bare aksepteres og respekteres. Men i et land som Norge der individualistiske verdier blir verdsatt, har man behov for en forklaring bak årsak for ens selvforståelse (jf. DeCharms, 1968; Nygård, 2007). Spørsmålet en så kan stille seg er – hvorvidt disse sidene ved den kollektivistiske kulturen bare er en uskyldig kulturforskjell når det strider imot grunnleggende menneskerett i individualistisk forstand. Er det for eksempel greit at barns behov blir tilsidesatt, eller sett på som mindre verdt enn de voksnes?

Fatima forteller det å bli oppdratt flerkulturelt kan være utfordrende i den grad man ikke vet hva man skal inkorporere og hva ikke. Hun sier *”(...) hvis det er noe positivt med en kultur som fenger meg – da vil jeg leve meg inn til det (...) men det som kan være utfordrende er at – alle ser jo ikke positivt på det kanskje jeg liker, for dem er det kanskje negativt (...)”*. Også Danial og Adam deler samme synspunkt som Fatima. Danial sier for eksempel *”(...) å kjenne*

hva som er riktig og galt – det er forskjellig fra person til person – så det kan bli litt forvirrende (...)”. Med dette utsagnet forstår Danial at man må være forsiktig når man lever i mellom to kulturer fordi påstander som en verdsetter, verdsettes kanskje ikke av andre mennesker. Han legger til at han har innsett at det er positivt å ta hensyn til hverandre så det ikke skaper sure miner. Adam legger til at skille mellom det å være fri og ordentlig kan være utfordrende, og mener det til tider kan være litt slitsomt ”(...) fordi på skolen kan jeg være litt friere, mens med en gang jeg kommer hjem – så må du være ordentlig og må oppføre deg liksom (...)”. I kulturer hvor den sosiale kontrollen er inngående (for eksempel i kollektivistiske kulturer) kan en anta at den sosiale bedømmelsen også vil være der. I forhold til dette blir den enes feil en kollektiv byrde. Dermed lærer man seg fra tidlig av å *passer seg* for hva man sier hvor, og i hvilken kontekst det kan fortolkes.

At Fatima, Danial og Adam opplever slike utfordringer kommer igjen gjerne av at de blir disponert i kollektivistiske verdier fra foreldregenerasjonen – for dem blir foreldrenes tanker og meninger derfor også en objektiv realitet (jf. Halvorsen, 2004; Berger og Luckmann, 2006) – de blir oppdratt til å tro at det er slik virkeligheten er. Det kan oppfattes at Fatima, Danial og Adam opplever dette utfordrende fordi de selv begynner å erfare at ens handlinger og vurderinger også er avhengig av de kontekstene som ligger omkring dem. Fordi at mennesker trer inn i samfunnsendringer kan et annet perspektiv være at Fatima, Danial og Adam begynner å tilegne seg ny kunnskap som kan bryte med det tradisjonelle kollektivistiske verdisynet. Dette kan også oppfattes som utfordrende forutsatt at de begynner å løsrive seg fra de forutsetningene og føringene som ligger i tilknytningen til foreldregenerasjonen (jf. Prieur, 2002; Halvorsen, 2004; Krange og Øia, 2005)

Med dette synet kan vi også trekke frem at identitetsdannelsen innebærer at man aktivt går inn for å være en deltagende aktør (jf. Giddens, 1991; Nygård, 2007), som også fremtrer i et individualistisk verdisyn. Det kan virke som at Fatima, Danial og Adam trer inn i en slik aktiv rolle da de erfarer at ens handlinger og vurderinger om seg selv også må sees i forhold til der man bor – dette gjør de ved å utforske og etterprøve vurderinger og holdninger de har blitt disponert for – simpelthen på grunn av nysgjerrighet, noe identitetsdannelsen i seg selv også symboliserer. Deres identitet kan dermed virke som å være et produkt av individuell frihet og kollektivt tilknytning – der *sammenligningen* av andres og sine vurderinger blir avgjørende for hvordan en oppfatter seg selv (jf. Mead, 1934; Erikson, 1968; Halvorsen, 2004).

4.3 Ethiske problemer i oppdragelsen

Det å forholde seg til to ulike kulturer kan by på flere problemer i oppdragelsen fordi barn og unge vokser opp mellom ulike sett av normer og forventinger (jf. Prieur, 2002; Halvorsen, 2007). Voksne formidler og oppdrar barn i kunnskaper, ferdigheter, holdninger og innstillinger som veier på to normsett, noe som påvirker hvordan barn blir lært til å uttrykke sine tanker og følelser.

Kagitcibasi (1996; 2007) og Johannessen (2007) beskriver i sine studier at forestillingen om ”selvet” ikke er likt i kollektivistiske og individualistiske kulturer – mennesket både opptrer og tenker ulikt. For eksempel så vil det å tenke alene og bare på seg selv bli assosiert med selvgodhet og egoisme i kollektivistisk forstand – mens det samme blir assosiert med autonomi og myndighet i individualistiske kulturer. Når dette er sagt kan vi klart se at norskfødte barn med ikke-vestlige innvandrerforeldre blir oppdratt i både kollektivistiske og individualistiske ideologier. I følge Giddens (1991) sin teori om senmoderniteten vil den postmoderne tiden forårsaker avtradisjonisering, økt individualisering og økt refleksivitet. Phinney (2006) og Halvorsen (2007) viser til en lignende tendens; moderniteten gjør det krevende for den enkelte å forholde seg til det tradisjonelle – noe som medfører at ungdommer lettere gir slipp på tradisjonelle verdier. Nå er det ikke slik at alle blir preget av modernistiske impulser – det fins selvfølgelig unntak. Men poenget er: norskfødte med ikke-vestlige innvandrerforeldre kan som Prieur (2002) peker på stå i et krysningsfelt – fordi alle løsninger ser ut til å være like gode eller dårlige. Å fremtre bevisst i sine tanker og handlinger kan forårsake frustrasjon og ikke minst problemer mellom den eldre og den yngre innvandrer generasjonen.

Informantenes bemerkninger til problemer og utfordringer de har møtt i oppdragelsen sin ble som oftest forbundet med at de ble oppdratt både i individualistisk og kollektivistisk tankegodset. I mine øyne virket det som informantene i mer eller mindre grad fremsto som harmoniske ovenfor sine foreldre selv om de til tider fant det krevende å forholde seg til foreldrenes krav og forventinger rettet mot dem.

4.3.1 En generasjonskløft

De fleste av informantene, 4 av 6 (Maria, Maya, Adam og Danial) gav uttrykk for at de skiller seg betydelig fra deres foreldre i form av væremåten og tankegangen – hvilket ikke er så overraskende. Det knyttet de til problemer som oppstår i oppdragelsen. Maria forteller *”(...) det at alle mine meninger skiller seg fra mine foreldrenes meninger (...) det kan noen ganger være problematisk – vi tenker veldig ulikt da (...)”*. Religion og kultur er temaer som Maria synes er vanskelig å diskutere med sine foreldre fordi det ofte fører til uenighet. Disse problemene kan sees i forhold til foreldrenes tradisjonelle væremåte og tankegang. Også Maya og Adam påpeker noe lignende. Maya sier for eksempel *”(...) jeg tror de har ganske annerledes tankegang enn hva jeg har (...) vi har ganske ulike meninger på mange steder (...)”*. Adam legger til *”(...) noen ganger så vet jeg egentlig svarer på det jeg lurer på, men jeg spør faren min for det – og som oftest svarer han helt noe annet (...) jeg gjør det liksom for å se om vi tenker likt eller ikke og det bare beviser at vi ikke gjør det (...) det er skikkelig kjipt”*. Adam forteller at han noen ganger argumenterer med faren sin, men at det som oftest bare fører til høylytt diskusjon og eventuelt krangel. Det er helt forståelig at det er utfordrende for ungdommen å forholde seg foreldrene tankegodset, ettersom de i større grad er mottakelige for modernistiske impulser. Ikke-vestlige innvandrerforeldre kan også være – like mye som sine norskfødte barn – påvirket av modernistiske impulser. Men i motsetning til foreldregenerasjonen går deres norskfødte barn på norske skoler. Dette bidrar dermed til at norskfødte barn med ikke-vestlige foreldre fra tidlig alder av etablerer en forståelse for det norske samfunnets forventinger og krav rettet mot individet (jf. Prieur, 2004).

At ikke-vestlige innvandrerforeldre bor i et vestlig land som kulturelt skiller seg betydelig fra deres kultur kan føre til at foreldregenerasjonen for et ekstra stort behov for å opprettholde og bevare sine tradisjonelle verdier. Disse verdiene overfører de så til sine norskfødte barn. Men i tråd med blant annet Berry (2002) og Phinney (2006) vil den yngre generasjonen være mindre opptatt av å bevare tradisjonelle verdier enn sine foreldre. Alle mennesker reagerer og forstår hendelser på hver sin måte, i ulik grad og i ulikt tempo – ikke minst blir den vurdert i henhold til de vilkårene en lever i. På tilsvarende måte opplever den eldre og den yngre generasjonen hendelser forskjellig. Danial fremhever dette og mener at problemer i oppdragelsen kan sees i forhold til at han er født i Norge mens hans foreldre er født i et ikke-vestlig land *”(...) de oppdrar oss slik de har blitt oppdratt (...) men vi bor jo her – omstendighetene, mulighetene og alt er annerledes her, ikke sant (...)”*. Danial trekker frem

her et viktig budskap; at oppdragelse hele tiden må sees i forhold til den tidsånden en lever i (jf. Dale, 2006). Hva utvikling innebærer kan altså bety ganske så forskjellig ettersom man opptrer i ulike kultur. Som en konsekvens av å bo i et vestlig land vil man – som Giddens (1991) peker på – finne spor av avtradisjonisering og økt refleksivitet. Prieur (2002) og Halvorsen (2007) viser til noe lignende tendenser; at vestlige land markerer *annerledeshet* og *forskjellighet* gjør at det blir vanskelig for den enkelte å forholde seg til tradisjoner. For eksempel når to motstridende kulturer møtes kan det være vanskelig å vite hva en skal ta vare på og bringe videre. Generasjonskløften som blir synlig i oppdragelsen kan også sees i forhold til at norskfødte med innvandrerforeldre er mer ”up to date” (som Danial sier) enn sine foreldre. Danial mener hvor godt han kjenner til det samfunnet han lever i kan skape problemer i oppdragelsen ”(...) for eksempel så har jeg mer peiling på samfunnet da – det norske samfunnet – men det hadde foreldrene mine (...) for dem kan det bli litt vanskelig å følge med og forstå da (...)”.

Maria peker på flere faktorer som hun mener kan bidra til problemer i oppdragelsen i forhold til foreldrenes og ungdommens ulik verdensoppfatning. Hun sier for eksempel ”(...) familien min, de tok ikke den norske kulturen i betraktning, fordi den ikke var så viktig – assa når de skulle oppdra oss da (...)”. Å forholde seg bare til foreldrenes kultur har vist seg å være krevende for Maria. Hun mener den norske kulturen er like viktig som foreldrenes kultur for et barn som vokser opp i mellom to kulturer i Norge. Maria forteller at det kan være problematisk når overføring av kunnskap, verdier, normer og holdninger ikke samsvarer med det hun selv opplever utenfor hjemmet (for eksempel på skolen og i barnehagen). Fordi at Danial og Maria er født og oppvokst i Norge faller det naturlig for dem å forholde seg til det norske samfunnet – det virker kjent og mindre fremmed.

4.3.2 Frihet vs. kontroll

Kontroll og frihet er noe de fleste av mine informanter forbinder med problemer – fordi hvor grensene går er vage og diffuse. De fleste av informantene forbinder for mye kontroll med det å være streng. Maya forteller at foreldrene hennes ble strengere mot henne på ungdomsskolen noe hun mener førte til problemer ”(...) jeg ble sur (...) jeg skjønnte for eksempel ikke hvorfor jeg ikke fikk lov til å gå ut lenger (...) jeg skjønner det nå, men jeg husker at jeg da syntes det var veldig dårlig gjort av dem (...)”. Som blant annet Johannessen (2007) og Gressgård

(2007) hevder kan spenningsforholdet mellom kollektivism og individualisme i all hovedsak kjennetegnes som et spenningsforhold mellom frihet og kontroll. Maria og Danial trekker frem også dette. Danial sier for eksempel *"(...) i innvandrerfamilier så er det mer kontroll, på en måte (...)"*. Maria forteller at kontroll i oppdragelsen har gjort det vanskelig for henne å være åpen og uttrykke egne meninger. Hun trekker frem faren sin som et eksempel *"(...) jeg har problemer med å si ting rett ut til ham, det er irriterende fordi jeg vil men jeg klarer det bare ikke (...)"*. At Maria synes at det blir vanskelig å konfrontere faren sin, kan ha ulike grunner. Maria påpeker selv på to av grunnene som kan sees i forhold til kollektivism; 1) på grunn av frykt/redsel for at faren hennes skal bli sur på henne hvis hun er uenig i det han sier, 2) på grunn av en type respekt som gjør at hun tier foran faren sin, som vil føre til at faren hennes uansett vil få som han vil. Ergo, Maria føler at hun blir nødt til å akseptere og adlyde det faren hennes sier.

Adam forteller at foreldrene hans har vært mer strenge mot ham i oppdragelsen – men at det ikke plager ham. Han sier for eksempel *"(...) jeg føler at de bestemmer noe over meg da, liksom jeg blir kontrollert (...) noen ganger blir det slitsomt å svare på alle spørsmålene fra mamma fordi hun spør hele tiden hvor jeg har vært, hva jeg har gjort, hva jeg har spist og sånt hele tiden da (...) men det går greit (...)"*. Dette illustrerer både frihet og kontrollering i oppdragelsen – hvilket ikke er overraskende. Adam hevder at de fleste ikke-vestlige innvandrerforeldrene i Norge, spesielt mødre er likedan *"(...) de vil ikke være for kontrollerende og heller ikke slippe barna sine helt løst (...)"*. Den sosiale kontrollen som er fremtredende i Adam sin oppdragelse kan være ganske typisk blant norskfødte med ikke-vestlige innvandrerforeldre. Ungdommen har på den måten til en viss grad lov til å gjøre som de vil, men er også nødt til å respondere på foreldrenes spørsmål.

Fatima og Yasmin forteller at foreldrene deres har vært strenge men ikke "kontrollfreak'e" (som Yasmin sier) i oppdragelsen. De begge begrunner dette med at de har vært lydige og ærlige mot sine foreldre. Fatima sier for eksempel *"(...) hvis du er riktig med dem – forteller alt om hvor du er og hvor du skal – hvor lenge du skal være borte og slikt da – da stoler de på deg – eller de stoler i hvert fall på meg da (...)"*. Yasmin legger til *"(...) jeg skjuler ikke ting for moren min – liksom, jeg trenger ikke å lyve da"*. Yasmin forteller likevel at det ikke alltid har vært slikt, og husker godt at faren hennes var veldig streng mot henne da hun var yngre *"(...) pappa, han hadde stort temperament, han var veldig dominerende og bestemt og han var en som måtte vite alt (...) det var liksom slik at alt skulle skje under hans premisser da"*

(...)”. Yasmin forteller at hun konfronterte faren sin et par ganger da hun var yngre, noe hun syntes var tøft fordi hun ikke viste hvordan han kom til å reagere – og ikke minst hvilke konsekvenser det ville medbringe. Hun mener imidlertid at konfrontasjonen med faren sin har gjort henne sterkere og at hun ikke tenker på de problemene som oppsto da. At Yasmin konfronterte faren sin er ikke vanlig i kollektivistiske kulturer, men det kan sees i forhold til at norskfødte barn med ikke-vestlige innvandrerforeldre også blir oppdratt i individualistiske verdier. Det kan være mange årsaker til konfrontasjonen. Yasmin sin situasjon peker på en type løsrivelse fra faren sine forventninger – altså at hun tok fatt i fars autoritet og satte spørsmålsteget ved den (jf. Prieur, 2002; Halvorsen, 2004; Krange og Øia, 2005; Phinney 2006)

4.3.3 Foreldrenes høye forventninger

Som Erikson (1968) viser i sin teori om personlighetsutvikling vil ens forventninger til seg selv og andres forventninger som rettes mot den unge ha like stor betydning for konstruksjonen av identiteten; deres identitet er et produkt av individuell frihet og kollektiv tilknytning. I oppdragelsen kan dette by på problemer dersom sammenligningen av andre og sine vurderinger avviker betydelig fra hverandre. Også Phinney (2006) nevner forventninger som ungdommen støter på og legger til; et tidspunkt vil komme der de unge vil utforske egne interesser selv. Problemer og et krysspress mellom valg og forventninger vil med andre ord bli fremtredende. Sett i forhold til individualisme og kollektivismen kan et dilemma for eksempel være; velger en norskfødt jente med innvandrerforeldre å studere juss fordi hun selv ønsker det, eller fordi hun er oppdratt i en kultur som verdsetter at man setter sine egne ønsker til side for å tilfredsstille foreldrenes ønsker? Dette var et spørsmål alle mine informanter reflekterte mye over.

Generelt forteller alle mine informanter at foreldrene deres har *høye* forventninger til dem. 4 av 6 informanter (Maya, Adam, Maria og Fatima) forteller imidlertid at utdanning er et tema som ofte fører til lange diskusjoner hjemme. De fleste av informantene forteller også at valg er noe man i utgangspunktet *burde* ta i samsvar med familien sin – men at det likevel varierer litt i forhold til hvilken situasjon man er i.

Maya hevder at foreldrene hennes har forandret seg i det siste *"(...) de begynner å mase mer merker jeg (...) jeg føler at de begynner å få høye forventninger til meg nå (...)".* Maya forteller at hun er usikker på hva hun vil gjøre etter videregående – men en ting er hun sikker på; hun skal studere. Hun forteller at hun er en person som ikke stresser – og at hun dermed føler på et lite press fra foreldrene sine fordi hun ikke vet hva hun vil studere etter videregående. Dette presset merker hun kommer i form av at foreldrene oftere nå diskuterer sammen med Maya om Mayas fremtid. Hun forteller også at de oftere "holder en kikk" (som Maya sier) på hvordan hun gjør det på skolen nå enn før. Hun meddeler at hun blir litt stresset på grunn av det. Likevel tror Maya at dette presset bare er midlertidig – til hun finner ut hva hun vil studere.

Adam forteller litt mer spesifikt hvilke forventninger foreldrene hans har til ham med tanke på høyere *"(...) det pappa og mamma vil – er at jeg skal bli lege, advokat og sånt (...) men jeg hadde lyst til det, jeg vil bli noe annet (...) det hadde liksom vært mye lettere med støtte da (...)".* At Adam sine foreldre har høye forventninger til Adam kan i mange tilfeller oppleves som press. Adam poengterer likevel at dette presset nødvendigvis ikke trenger å assosieres med noe negativt *"(...) jeg tror generelt de fleste innvandrerforeldre har store forventninger til sine barn, de vil at vi skal bli noe (...) fordi nordmenn flest, de har ikke sånn press på seg, de kan liksom ta utdanning når de er 40 år også, og la være å gifte seg – sånn har ikke vi det (...)".* Adam synes at det kan bli slitsomt med lange diskusjoner om hans fremtid – *"(...) de er skeptiske til mine valg (...) de har lite peiling på utdanning – liksom de vet bare om medisin, juss og ingeniør og sånt da (...) jeg blir irritert når vi snakker om det".*

Det kan være mange årsaker til at Adam støter på press fra foreldrene sine. Og det er imidlertid ikke slik at bare norskfødte med ikke-vestlige innvandrerforeldre opplever denne typen stress. Som pekt på tidligere kan det like godt handle om universelle prosesser som all ungdom går igjennom. Men fordi at norskfødte med ikke-vestlige innvandrerforeldre har en flerkulturell bakgrunn – kan deres tolkninger av problemene relateres i henhold til deres flerkulturelle bakgrunn. Prieur (2004) viser i sin forskning at ikke-vestlige innvandrerforeldre som regel har dårlige norsk kunnskaper, lav utdanning og lav økonomi. Hun legger til; foreldrenes begrunnelse til å bli i Norge er simpelthen hensyn til deres barn. Dette kan medføre at ikke-vestlige innvandrerforeldre svært ofte har store og bestemte forventninger til sine barn med hensyn til utdanning og karriere. Mange ikke-vestlige innvandrerforeldre som bor i vestlige

land tror og håper altså at deres barn vil få bedre muligheter her – det oppleves dermed som en investering i deres framtid.

Maria og Fatima forteller at til tross foreldrenes forventninger om høyere utdanning og lange diskusjoner, har ikke de møtt på særlig press fra foreldrene når det kom til valg av selve utdannelsesretningen. Fatima sier for eksempel *”(...) så lenge jeg har en utdanning er foreldrene mine fornøyde (...)”*. Det samme understreker Maria *”(...) de sier liksom ”uansett hva du gjør – bare fullfør det” liksom at jeg ikke dropper utdanningen min eller tar friår etter vgs. eller noe sånt da (...)”*. Det at Maria sine foreldre er bestemte på at Maria skal studere etter videregående og har høye forventninger i forhold til at Maria fullfører det hun begynner på korresponderer med det Maria selv også tenker. For henne er høyere utdanning viktig og hun liker at foreldrene hennes har forventninger til henne *”(...) jeg føler at det er bra, det motiverer på en måte og jeg tror at jeg kan klare å leve opp til disse forventningene (...)”*. Maria innrømmer likevel at hennes avgjørelser vil samsvare med det foreldrene ønsker *”(...) jeg er ganske opptatt av familien min, jeg vil alltid prøve å ta hensyn til hva de vil også – selv om jeg vet at jeg har rett til å ta mine valg selv (...) det er bare sånn jeg har blitt oppdratt (...)”*.

Å tilfredsstillte foreldrene ønsker er karakteristisk i kollektivistiske kulturer og Maria prøver å gjøre sine foreldre fornøyd ved å vise takknemlighet for blant annet muligheten for utdanning og bedre framtid. Fatima har samme oppfatning da hun sier *”(...) jeg blir fort påvirket av det foreldrene mine sier, så ja deres meninger vil ha en stor betydning for det valget jeg tar (...) man føler seg tryggere når de også er enige i dine avgjørelser da (...) og dersom de blir fornøyde, så gjør du dem liksom stolt, ikke sant – og det gir jo en god følelse”*. Marias og Fatimas forklaring på at de til en viss grad bøyer seg etter kollektivets ønsker viser at de nedprioriterer sine egne ønsker og ambisjoner til fordel for familiens forventninger. De underlegger seg dermed foreldrenes ønsker. Å bøye seg etter og ta hensyn til kollektivets ønsker medvirker som Fatima også nevner; en trykghetsfølelse. Denne følelsen bidrar videre til bedre kontakt og til å føle tilknytning til hverandre – de andre i familien forstår deg og du forstår dem (jf. Kagitcibasi 2006, Gressgård, 2007).

Danial forteller hvorfor han tror foreldrene hans har høye forventninger til ham når det gjelder høyere utdanning *”(...) de har høye forventninger til barna sine fordi de vil at de skal gjøre det bra på skolen (...) liksom hvis jeg skal ta høyere utdanning så må jeg jo på en måte*

fullføre videregående med gode karakterer (...) jo bedre karakterene er jo bedre er mulighetene for hva du vil studere etterpå (...)". Danial forteller videre at han allerede vet at han skal studere i utlandet etter endt videregående og sier at det er noe både han og familien hans vil. Danial sammen med Yasmin meddeler at de ikke opplever press fra foreldrenes sine og at de er flinke til å fokusere på hva ungene deres vil. Yasmin forklarer det slikt *"(...) mamma er forståelsesfull – er jeg usikker og trenger tid så vil hun ikke mase på meg, det vet jeg (...)"*.

4.3.4 "Harmonikultur"

Når jeg stilte ungdommen spørsmålet; *"Har det hendt at du har havnet i konflikt med dine foreldre?"* tenkte de fleste av ungdommen godt om før de gav et svar. Jeg fikk inntrykk av at noen av de egentlig ikke ville innrømme det – hvilket kan forstås ut i fra kollektivistiske idealer, der en vil etterlate et godt inntrykk av familien sin og begrave/ignorere eventuelle konflikter som forekommer innad i familien (jf. Kagitcibasi, 2006 Johannessen, 2007). Dette kan også sees i forhold til at barn i kollektivistiske kulturer blir oppdratt til lydighet og respekt noe som i sin tur kan forebygge konflikt i familien. *Både Maya og Maria sier for eksempel "(...) hmm – ja, men ikke sånn alvorlig (...)"*. Danial var på sin side temmelig sikker på at han aldri har havnet i konflikt med foreldrene sine og legger til at det er fordi *"(...) vi kommer frem til en god løsning, der alle parter er enige (...)"*. Også Fatima hevder at det nesten aldri forekommer konflikter i familien og begrunner dette med at *"(...) vi prater mye med hverandre, liksom jeg forstår dem og de forstår meg, så hvis det skulle oppstå situasjoner så er det ikke problematisk – jeg føler i hvert fall ikke det (...)"*. Yasmin og Adam svarer at det kan forekomme uenigheter men som ikke er så langvarige.

Det interessante som kommer frem ved informantene mine her er fremstillingen av en såkalt harmonikultur. Harmonikulturen uttrykkes av informantene som en situasjon preget av tette koblinger mellom dem og deres ikke-vestlige innvandrerforeldre– en stor grad av tillit og lite opposisjon mellom partene. Denne harmonikulturen trer også frem i form av at begge partene tilpasser seg – man har større forståelse og gjensidig respekt for hverandre. Dette er noe *alle* mine informanter setter ord på. Der de på den ene siden sier at det de opplever utfordringer i oppdragelsen – er de på den andre siden nøyaktige med å påpeke at dette er noe de hever seg over. Yasmin for eksempel mener at generasjonskløften mellom en selv og ens foreldre blir

mindre og mindre ettersom man begynner å bli voksen. Hun forteller at man prøver å unngå konflikt og at det blir lettere å heve seg over ting *"(...) jeg vet ikke helt hva det kommer av – jeg begynner å bli voksen tror jeg (...) liksom, jeg har ikke behov for å skjule, lyve og slikt da – vi har blitt rolige med tiden og kommer godt overens da (...)"*. Dette kommer også frem hos Danial da han snakker om foreldrenes forventinger til ham. Han påpeker at til tross for høye forventinger så opplever han ikke press fra foreldrene. Det hele mener Danial kommer av at *"(...) vi skal jo bo under samme tak resten av livet (...)"*. Danial viser at han dermed ønsker et godt forhold til foreldrene sine og foretrekker derfor å komme til enighet – og på den måten unngå å leve i opposisjon. Han poengterer også at det lønner seg å konsentrere på det positive. Informantenes bånd til foreldrene sine er sterke og dermed mer preget av samarbeid og gjensidig tillit enn av konfrontasjoner og protestholdninger. Tross vanskelige og krevende situasjoner stoler de unge på sine foreldre og opplever et klima i familien preget av samhold og hjelp.

4.4 Hvordan ønsker de å oppdra sine egne barn

Tilslutt i intervjuguiden spurte jeg informantene mine hvordan de ønsker, når de blir foreldre, å oppdra sine barn. Dette spurte jeg i forbindelse med slik de hevder å ha blitt oppdratt av sine foreldre. Informantene snakket også rundt hva de kunne tenke seg å opprettholde/bevare fra foreldregenerasjonen og hva de kunne tenke seg å gjøre annerledes.

Som blant annet Beck (1997) hevder i sin teori om risikosamfunnet, står individet ovenfor en rekke utfordringer – der modernisering av det moderne, gjør at ens livsbetingelser forandrer seg. Også Berger og Luckmann (2006) presiserer viktigheten av forandring; institusjonene kan forandres av det enkelte menneske. I forhold til kultur, kan vi i dag sammenligne begrepet kulturforskjeller med forskjeller i livsbetingelser. For det som kan oppfattes som kulturforskjeller for noen, kan av andre bli oppfattet som forskjeller i livsbetingelser (jf. Eriksen 2001). Disse forutsatte konsekvensene bidrar til at man danner et nyansert syn på samfunnsinstitusjonene – der også synet på familie og barneoppdragelse presiseres ytterligere (jf. Berger og Luckmann, 2006; Vestel, 2007).

Informantene mine forteller gjennom sine egne opplevelser om hvordan de har blitt oppdratt av sine foreldre og hvordan de selv ønsker å oppdra sine egne barn. Felles for dem *alle* er at

de mener den måten de ble oppdratt på både har positive og negative sider. Imidlertid så får jeg et inntrykk av at de ikke klandrer på sine foreldre – når det gjelder hva som kunne ha gjort annerledes i deres oppdragelse – og hevder heller at ”*de prøvde sitt beste*” eller at ”*de ikke viste bedre*”. På den måten viser de at de prøver å unngå å leve i opposisjon.

4.4.1 Forelderens personlighet

Foreldrenes personlighet gjenspeiler ofte deres måte å oppdra barn på (jf. Evenshaug og Hallen, 1997), og på spørsmålet om hvordan de beskriver foreldrene sine, forteller Maya, Danial, Adam og Fatima at de er rolige og hyggelige. Danial utdyper seg ytterligere og forteller at foreldrene hans skjønner hans tanker og væremåte, og på den måten er ”*(...) enige i de valgene jeg tar – vel, i de fleste tilfeller da (...)*”. Han sier at faren hans spesielt legger stor vekt på at mennesker er forskjellige og at de dermed har ulike valg. Fatima legger til at foreldrene deres er i en fase hvor de ofte er bekymringsfulle og trekker også faren sin ut ved å si at ”*(...) han er ofte sånn – pass ordentlig på hva dere gjør, hvem dere går med (...) og hold dere unna dårlige ting – og slikt (...)*” Hvorfor både Danial og Fatima trekker sine fedre ut kan være flere årsaker til. En av årsakene kan være den såkalte autoritære oppdragerstilen, som er mer utbredt i kollektivistiske kulturer. Her rangeres menn over kvinner og barn og det er spesielt viktig å adlyde fedre, og deres ønsker og behov (jf. Kagitcibasi). Maria gir uttrykk av å ha blitt oppdratt på denne måten. Imidlertid virker forholdet hennes med faren sin noe mer kompleks – og hun legger ikke skjul på at hun har mer kontakt med moren sin – ”*(...) hvis det er noe, må jeg alltid ta det gjennom mamma – jeg vet ikke hvorfor jeg ikke går til pappa (...) jeg føler at det blir litt vanskelig (...)*”.

4.4.2 Hva har de likt og ikke likt i den oppdragelsen de selv har fått?

På spørsmålet om hva de har likt best ved den oppdragelsen de selv har fått peker de fleste av mine informanter mer eller i mindre grad på individualistiske verdier som har vært markerende gjennom oppdragelsen. Yasmin forteller at friheten til å kunne forme seg selv er noe hun mest har satt pris på ”*(...) å bli kontrollert hele tiden fører bare til at man begynner å snike seg ut og skjule ting og lyve (...)*”. Hun legger også til at hun synes det er tragisk at ungdommer blir kontrollert så mye og at hun ikke liker foreldre som maser konstant på barna

sine. Hun synes det er viktig at foreldre lar ungdommene få lov til å være ungdom. Hun påpeker imidlertid at det er viktig at foreldrene formidler hva som er rett og galt for ungene sine, men ”(...) så får de finne ut av resten sjøl (...) liksom, man trenger ikke å bli matet inn med en teskje heller (...)”. Fatima deler omtrent samme syn som Yasmin og forteller at foreldrene hennes ikke har vært så kontrollerende gjennom oppdragelsen, noe hun verdsetter ”(...) jeg liker at jeg får lov til å føle min egen samvittighet (...) de lar meg tenke sjøl, ta egne valg – og lære av mine feil”. Danial peker på de valgmulighetene han har hatt i oppdragelsen ”(...) jeg kan på en måte bestemme over livet mitt – hva jeg vil med livet mitt og sånt (...)”.

Enkelte av informantene (spesielt Adam og Maya) fremhever noen av de kollektivistiske verdiene de har blitt oppdratt med. Både Adam og Maya mener at samholdet er noe som er viktig å bli oppdratt i. Det å vite at *familien* er viktigst og at familie gir et trygghetsfølelse i individets liv er noe de begge setter pris på. Maya mener det bidrar til bedre kontakt og større tilknytning til hverandre ”(...) vi bor alle under samme tak, prater ofte med hverandre, kjenner hverandre ut og inn da (...)”.

Maria fremhever det positive som det negative. For eksempel så forteller hun at hun liker at foreldrene setter grenser og at de blir oppdratt i å respektere de eldre sine meninger, men på samme måte sier hun også at ”(...) for mye respekt kan føre til at man tilslutt blir redd og ikke tørr å snakke (...)” Hun fremhever at man burde ha en balansegang, og er for mer åpenhet mellom foreldre og barn.

Det kommer tydelig frem at informantene mine ønsker å kombinere norsk kultur med foreldrenes kultur når det kommer til å oppdra sine egne barn. Det er dette de forbinder med å være flerkulturell i Norge. Informantene mine er nyanserte og ser klart både utfordringer og fordeler med det å oppdra barn i et flerkulturelt samfunn – men påpeker likevel at man burde fokusere på det positive.

4.4.3 En kombinasjon av samhold og frihet

Når jeg spør informantene hvordan de ønsker å oppdra sine barn svarer de ganske mangfoldig – hvilket ikke er så overraskende ettersom de selv har blitt oppdratt i mellom to kulturer.

Yasmin trekker frem at hun vil oppdra sine barn på den samme måten hennes mor har oppdratt henne på. Frihet og religion er verdier som Yasmin har satt pris på under hennes oppdragelse. Hun legger til *"(...) jeg vil bare tilføye pappa-delen i oppdragelsen – den gode pappa-delen – en farsfigur skal være der, alltid og for evig – fordi det er noe jeg ikke hadde"*. Etter å diskutert litt nærmere forteller hun at hun kanskje ville vært litt strengere enn moren sin med sine egne barn – dette begrunner hun slikt *"(...) mamma, hun er litt naiv – fordi hvis jeg vil så kan jeg faktisk lure henne lett"*. Yasmin kritiserer likevel ikke moren sin og hevder at hun ikke viste bedre *"(...) alt var jo nytt for henne når hun kom til Norge (...)"*. Hun poengterer til slutt at det vil være lettere for henne enn det var for moren hennes å oppdra barn – det mener hun simpelthen kommer av at hun selv har blitt i oppdratt i Norge *"(...) vi kommer til å ha mer til felles tror jeg – liksom sett i forhold til tankegang og væremåte da (...)"*. Maya deler samme synspunkt som Yasmin og forteller at hun er ganske fornøyd med den måten hun har blitt oppdratt på. Hun poengterer at hun likevel kan tenke seg å ha økt fokus på verdier som gjensidig respekt, tillit og samhold *"(...) jeg vil at mine barn skal se på meg som sjefen, men samtidig på en måte ikke være redd meg heller – vi begge må liksom respektere hverandre og ta vare på hverandre (...)"*. Maya legger til at hun synes det er viktig å ha fokus på å være forståelsesfull fordi *"(...) barn ikke læres ved å tvinge dem til noe (...)"*.

Fatima forteller at til tross for at hun har hatt en grei oppdragelse vil ikke hun oppdra sine barn helt på den måten hun har blitt oppdratt på. Hun forteller at hun kommer til å fokusere mer på kjærlighet *"(...) rett og slett tilbringe mer tid med dem (...) gjennom lek og sånt da – liksom sånn sosialt (...)"*. Verdier som Fatima synes er viktig å ta hensyn til er blant annet tillit og trygghet. Hun påpeker at hun kommer til å legge vekt på *"(...) vennskap, være forståelsesfull – og se på flere sider av en sak da – liksom det å bry seg men også gjøre det rette da (...)"*. Også Danial hevder at kjærlighet er viktig i oppdragelsen, og gir uttrykk for at han stort sett er fornøyd med den oppdragelsen han har fått. Han forteller *"(...) det eneste jeg ville ha gjort annerledes med mine barn, vil være å snakke mer med de – liksom hvordan de faktisk har det, og ikke ha et sånn overfladisk forhold da (...)"*.

Maria trekker frem religionen sin som et viktig utgangspunkt i oppdragelsen. Hun tar litt avstand fra den måten hun selv har blitt oppdratt på (selv om hun ikke sier det direkte). Hun forteller at hun kommer til å vektlegge verdier som frihet og kommunikasjon *"(...) jeg vil at barna skal være frie og ha et åpent forhold til foreldrene sine da – men så klart man skal også sette grenser – men ikke sånn diktator heller, ikke be om ordre liksom – altså det må være en*

god balansegang mellom kontroll og frihet da (...) det er ting som er viktige for meg, og som jeg kommer til å tenke på når jeg engang for barn da (...)". Det er tydelig at Maria er preget av individualistiske verdier da hennes foreldre bare har oppdratt henne i kollektivistiske verdier. Maria retter fokuset sitt likevel på balanse. Også Adam er noe enig med Maria. Han forteller at han har tenkt mye på hvordan han har blitt oppdratt og "*(...) noe av det skal jeg ta med meg videre – men ikke mye (...)*". Adam påpeker at han setter pris på verdier som samhold og frihet – som også har vært karakteristisk i hans oppdragelse – men han tilføyer "*(...) det er viktig at respekten er gjensidig – er det bare enveis så vil du aldri føle deg trygg (...)*". Tillit og respekt er med andre ord andre verdier som Adam verdsetter og som han kommer til å ta med seg videre.

Informantene mine spesifiserer – på hver sin måte – både kollektivistiske og individualistiske verdier som de kan tenke seg å oppdra sine barn med. Til tross for problemer som oppstår i oppdragelsen er de opptatte av "det beste fra to kulturer". Informantene mine vektlegger dermed viktigheten av balanse.

Gjennom å velge mellom og plukke "det beste fra to kulturer" kan ungdommen reflektere og verdsette et annet liv enn det deres foreldre har. Informantene viser dermed at de har større grad av nyansert tankegodset – noe som kommer til uttrykk ved at de er mer åpne for forandring og utvikling.

5. KONKLUDERENDE MERKNADER

Utgangspunktet for denne avhandlingen har vært norskfødte ungdommer med ikke-vestlige innvandrereforeldre. Denne avhandlingen prøver å fange opp hvordan de forholder seg til to kulturer når de blir oppdratt, hvilke problemer som oppstår blant dem og deres ikke-vestlige innvandrereforeldre under oppdragelsen, og hva de tenker selv om hvordan de vil oppdra sine egne barn?

5.1 Oppsummering

Ungdommene som ble plukket ut til å delta i prosjektet har alle foreldre som kommer fra ikke-vestlige land. Selv om utgangspunktet var å velge norskfødte ungdommer med ikke-vestlig innvandrereforeldre, viste det seg at alle som ble intervjuet også hadde muslimsk bakgrunn. Kan denne avhandlingens hypotese – om at kollektivistiske kulturer skaper utfordringer for innvandrerefamilier når de skal tilpasse seg en individualistisk kultur – bli overført til ikke-vestlige innvandrereforeldre som oppdrar norskfødte barn? Den generelle oppfatningen som lar seg lese fra empirien gjort i denne avhandlingen handler om at ikke-vestlige innvandrereforeldre er mer tradisjonelle og konservative enn det deres norskfødte barn er.

Ungdommene i denne avhandlingen vektlegger viktigheten av *balanse*. Til tross for at disse ungdommene mestrer å leve i mellom to kulturer, møter de på en rekke utfordringer knyttet til det å bli oppdratt. For det første fremkommer det i studien at ungdommens egenidentifikasjon av identitet ikke nødvendigvis spiller en sentral rolle. Disse ungdommene opplever seg som både norske og utenlandske. De er ikke opptatte av å identifisere seg selv som enten eller, men har evnen til å tilpasse seg og relatere seg til ulike former for identiteter avhengig av de sosiale relasjonene de inngår i – som går på tvers av opphav.

Selv om ungdommene gir uttrykk av at de tar med seg det beste fra to kulturer, er de innforstått med at dette innebærer utfordringer. De største utfordringene for mine informanter handlet om i hvilken grad normer og verdier blir tolket i de respektive kulturene – det som oppfattes som riktig av noen, kan oppfattes som galt av andre. Samtidig prøver ungdommen å

etablere en flerkulturell identitet – slik at de i minst mulig grad blir misoppfattet og/eller mistolket.

For det andre fremkommer det i studien at de fleste ungdommene gjenkjenner seg selv som mer liberale og frie enn sine foreldre. Dette har sin naturlige forklaring i at de fra de første leveårene blir eksponert for to ulike sett av kulturer; dermed kjennes den vestlige og den individualistiske kulturen som mer kjent og mindre fremmed. På den andre siden kan deres foreldre være opptatt å bevare og sikre sine kulturelle verdier og normer. For enkelte av ungdommene i denne studien kan det virke som om foreldrenes tradisjonelle handle- og tenkemåte kan sette et hinder for utviklingen av deres selvforståelse. For andre igjen tyder funnene fra studien på at tilpasningen er askepert selv om det kan by på byrder.

For noen at ungdommene i studien virker det som at foreldrenes eller familiens og kollektivets forventinger kan bidra til at deres norskfødte barn undertrykker sine egne ønsker og prioriteringer. Det viser seg at ungdommen kan utvikle egenskaper som gjør at de blir oversensitive overfor andres behov og undersensitive i forhold til egne. Dette kommer frem da enkelte av ungdommene i studien uttrykker en usikkerhet knyttet til egne valg og prioriteringer. De forteller at de enkelte ganger opplever å bli møtt med press fra foreldrene sine – noe som bidrar til de ikke helt opplever friheten til å handle etter sine ønsker. At ungdommene i studien opplever et slikt press kan kjennes som en belastning når det kommer til å det å utvikle en flerkulturell identitet.

5.2 Konklusjon

Avhandlingens første problemstilling; *Hvordan klarer norskfødte ungdommer med innvandrereforeldre å utvikle en identitet som balanserer to kulturer når de blir oppdratt?* kan konkluderes med følgende bemerkninger; Norskfødte ungdommer med innvandrereforeldre utvikle en flerkulturell identitet fordi de opplever seg som både norske og utenlandske. De er ikke opptatte av å identifisere seg selv som enten eller, men heller å gjenkjenne og identifisere seg selv avhengig av hvilke sosiale relasjonene de inngår i – for eksempel utenlandske hjemme og norske ute. Videre, fordi at ungdommen lærer å tilpasse to ulike sett av kulturelle praksiser og forventinger opplever de det som nødvendig å utvikle en identitet som balanserer to kulturer – det er en konsekvens av å leve i mellom to kulturer. De er dermed mer opptatt av

å velge det beste fra begge kulturene, og tilegne seg en forståelse som korresponderer med forventninger fra begge kulturene.

Avhandlingen andre problemstilling; *Hvilke etiske problemer kan oppstå mellom foreldre og dem under oppdragelsen?* kan konkluderes med følgende bemerkninger; Ungdommens og foreldrenes virkelighetsoppfatning på hva som oppfattes som frihet varierer. Der ungdommen på den ene siden prentes med norsk lov og grunnleggende menneskerett knyttet til individets frihet og rett til å ta egne valg – samt at ungdommen skjønner at de har lov til å velge og bestemme over sitt liv, er de på den andre siden også opptatt av å få sine foreldres anerkjennelse og aksept, og møte opp til foreldrenes forventninger – noe som medfører at ungdommen (frivillig eller ufrivillig) retter seg etter foreldrenes normer og regler. Det mest interessante er likevel det at ungdommene ikke ønsker å leve i opposisjon – altså tross problemer som oppstår i oppdragelsen er de opptatt av å ha det bra sammen og leve i harmoni.

Mot avhandlingens siste problemstilling; *Hva tenker ungdommene selv om hvordan han/hun vil oppdra sine egne barn?* vil jeg konkludere med at alle ungdommene ønsker å oppdra sine barn med en viss grad av frihet i oppdragelsen, men også bevare noe av det som de selv ble oppdratt med hjemme. For eksempel er samholdet og fellesskap noe ungdommen trekker frem som en sterk side og noe de ønsker å ta vare på og bringe videre til den neste generasjon. Alle mine informanter vektlegger samtidig viktigheten av at det bør ligge en god balanse mellom frihet og kontroll i oppdragelsen. Oppdragelsen de ønsker å gi sine barn vil dermed bære prege av både individualistiske og kollektivistiske verdier.

Avsluttende vil påpeke at det imidlertid er behov for nyansert bilde av hva det ”det norske” faktisk betyr og innebærer. Det er store variasjoner i tid og rom innen alle kulturer, og avhandlingens teoretiske bakgrunn tar ikke for seg om ”norsk kultur” skiller seg ut fra ”individualistisk/vestlig kultur”. Det må altså ikke bli sett som enhetlig og statisk. Altså er poenget; selv om individualismes og kollektivismes interesser blir vurdert å stå i motsetning til hverandre, kan de to forenes i noen samfunn – det er altså ikke to helt adskilte måter å leve og tenke på. Alle mennesker kan bære preg av individualisme og kollektivisme. Det ville vært interessant å intervju etnisk norske ungdommer også for så å kunne sammenligne forskjeller og likheter, men det ville imidlertid tatt mer tid og kunne gått utover fokuset i avhandlingen min.

5.3 Veien videre

I denne avhandlingen har jeg kun studert på noen få norskfødte 18-åringere med ikke-vestlige innvandrerforeldre og presentert hvordan de opplever flerkulturell oppdragelse. Denne avhandlingen viser til at det er behov for flere nyanserte forskninger om barn som er født i Norge av ikke-vestlige innvandrerforeldre. Nyansert forskning som er kvalitativt utformet bidrar til å gå i dybden hos en gruppe man fra før har lite kjennskap til. Kjennskap i gruppens meninger, holdninger og erfaringer fører i sin tur til økt forståelse av dem. Denne studien er et bidrag i denne retning. videre

Selv om alle mine informanter er norskfødte, muslimer og har foreldre som tilhører den ikke-vestlige kulturen, er det fortsatt urimelig å anta at deres opplevelser av flerkulturell oppdragelse er lik. Det kan dermed også være behov for nyansert forskning knyttet til såkalte bindestreksnordmenn, som for eksempel norsk-somalier, eller norsk-vietnameser.

LITTERATURLISTE

Berry, John. W., Phinney, J. S., Sam, D. L & P. Vedder (2006): Immigrant youth in cultural transition. *Acculturation, identity and adaptation across national contexts*. New York: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.

Berry, John W. (2002): Cross-cultural psychology. *Research and Applications*. Cambridge: Cambridge University Press

Berger, L. Peter og Luckmann, Thomas (2006): Den samfunnskapte virkelighet. Bergen: Fagbokforlaget.

Burman, Erica (2008): Deconstructing Developmental Psychology. Second Edition. London: Routledge.

Dale, Lars Erling (2006): Oppdragelse i det refleksive moderne. Oslo: Gyldendal Akademisk.

De Charms, Richard (1968): Personal Causation. *The Internal Affective Determinants of Behavior*. New York: Academic Press.

Eriksen, Thomas Hylland [red.] (2001): Flerkulturell forståelse. Oslo: Universitetsforlaget.

Eriksen, Thomas Hylland og Sajjad, Torunn Arntsen (2011): Kulturforskjeller i praksis. *Perspektiver på det flerkulturelle Norge*. 5. Utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Erikson, Erik H. (1968): Identity. *Youth and Crises*. London: Faber & Faber.

Evenshaug, Oddbjørn og Hallen, Dag (1997): Familiepedagogikk. *Oppdragelsens hva, hvordan og hvorfor*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Frøyland, Lars Roar og Gjerustad, Cay (2012): Vennskap, utdanning og framtidsplaner. *Forskjeller og likheter blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn i Oslo*. NOVA-rapport 5/12. Oslo. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Giddens, Anthony (1991): *Modernity and Self-identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.

Gressgård, Randi (2007): *Det beste fra to kulturer; frihet og fellesskap*. I Fuglerud, Øivind & Eriksen, Thomas Hylland [red] (2007): ”Grenser for kultur. *Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*”. Oslo: Pax Forlag.

Halvorsen, Else Marie (2004): *Kultur og individ. Kulturpedagogiske perspektiv*. Oslo: Universitetsforlaget.

Imsen, Gunn (2011): *Hva er pedagogikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Jerlang, Espen (2008): Erik Homburger Eriksons psykoanalytiske ego-teori. I Jerlang, Espen [m.fl.] (2008): *Udviklingspsykologiske teorier: En introduktion*. 4 udgave. København: Hans Reitzel Forlag.

Johannessen, Eva (2007): *Mye er forskjellig – men bare utenpå? Om barn, barneoppdragelse og utdanning i en mangfoldig verden*. Oslo: SEBU Forlag.

Jørgensen, Harald og van der Weele, Judith (2009). *Vold i storfamilielkontekst – erfaringer fra alternativ til vold*. I Eide, Kjetil [m.fl.] [red]: *Over profesjonelle barrierer. Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Kagitcibasi, Cigdem (1996): *Family and Human Development across Cultures. A View from the Other Side*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.

Kagitcibasi, Cigdem (2007): *Family, Self and Human Development across Cultures: Theory and Applications*. 2nd. Ed. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.

Kleven, T. A., Hjordemaal, F og Tveit, K (2002): *Innføring i pedagogisk forskningsmetode. En hjelp til kritisk tolkning og vurdering*. Oslo. Unipub Forlag.

Kvale, Steinar (2002): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Langdridge, Darren (2006): Psykologisk forskningsmetode. *En innføring i kvalitative og kvantitative tilnærminger*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag

Mead, George Herbert (1934): Mind, Self and Society. *From the Standpoint of a Social Behaviorist. Edited and with an introduction by Charles W. Morris*. Chicago: University of Chicago Press.

Nygård, Roald (2007): Aktør eller brikke. *Søkelyset på menneskets selvforståelse*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag

Nsamenang, A. Bame (1992): Human Development in Cultural Contexts. A Third-World Perspective. California: SAGE, Newbury Park.

Paulsen, Veronika, m.fl (2011): Æresrelatert ekstrem kontroll: *Dilemmaer og utfordringer*. Trondheim: NTNU samfunnsforskning, Avdeling for mangfold og inkludering.

Prieur, Annick (2002): Friheten til å forme seg selv? *En diskusjon av konstruktivistiske perspektiver på identitet, etnisitet og kjønn*. Kontur nr. 6.

Prieur, Annick (2004): Balansekunsten. *Betydning av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo: Pax Forlag.

Sinha, Durganand (1986): Psychology in a Third World Country. *The Indian Experience*. New Delhi: Sage Publications

Stewart, Edward C. & Bennett, Milton J. (1991): American cultural patterns. *A cross-cultural perspective*. Revised Edition. Yarmouth, Me., USA: Intercultural Press, Inc.

Vestel, Viggo (2007): Hybridisering, likhet og begjær. *Noen analytiske utfordringer for forståelsen av det flerkulturelle*. I Fuglerud, Øivind & Eriksen, Thomas Hylland [red] (2007): "Grenser for kultur. *Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*". Oslo: Pax Forlag

Øia, Tormod og Krange, Olve (2005): Den nye moderniteten. *Ungdom, individualisering, identitet og mening*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Østerberg, Dag og Engelstad, Fredrik (1995): Samfunnsformasjon. *En innføring i sosiologi*. Oslo: Pax Forlag.

VEDLEGG 1:

Rekruttering av informanter

Forespørsel om å delta i intervju i forbindelse med masteroppgave ved UiO.

Mitt navn er Samin Ansar. Jeg er masterstudent ved Det utdanningsvitenskapelige fakultet ved UiO, og jobber nå med min masteroppgave som handler om oppdragelse i et flerkulturelt perspektiv. Alle masterstudenter får oppnevnt veileder i forbindelse med masteroppgavearbeidet. Min veileder heter Guri Jørstad Wingård og det er i samarbeid med henne jeg sender dere dette brevet.

Et av målene for oppgaven min er å gi økt kunnskap omkring hvilke ressurser og utfordringer flerkulturell oppdragelse har for barn og unge som i dagliglivet beveger seg i mellom to eller flere kulturer.

I denne forbindelse søker jeg elever ved [REDAKERT] videregående skole som kan delta i et kvalitativt intervju. Hensikten med dette intervjuet er å få til en dialog rundt relaterte temaer, slik som:

- kultur, identitet og tilhørighet
- utfordringer i forhold til foreldrenes oppdragsstil
- hvordan vil de, når de blir foreldre, oppdra sine barn?

For å bli intervjuet må informanten være født og oppvokst i Norge, men som har foreldre som kommer fra et ikke-vestlig land – utover det stilles det ingen krav. Informantens deltagelse vil bidra med nyttig kunnskap. Det påpekes at opplysningene som kommer frem gjennom intervjuet skal kun brukes i forbindelse med masteroppgaven. All informasjon som gis vil bli behandlet konfidensielt og kun av undertegnede. Dersom sitater benyttes i publisering av masteroppgaven, vil disse være anonymisert. Intervjuene vil finne sted i løpet oktober-november måned. Disse kan enten gjennomføres i et personlig intervju én-til-én, eller i gruppe. Varigheten vil variere, men det vil bli holdt av 60 minutter.

Jeg vil ringe til skolen din om noen dager for å høre om dette er noe dere kan få til – og hvordan. Jeg har mulighet til å komme på skolen og eventuelt presentere prosjektet for en eller flere klasser.

Dersom det er noen spørsmål i denne forbindelse må dere gjerne ta kontakt med meg, eller min veileder.

Vennlig hilsen

Samir Ansar
Telefon: 928 80 546
Epost: samin.ansar@gmail.com

Guri Jørstad Wingård
Telefon: 922 16 365
Epost: guri@wingaard.com

VEDLEGG 2:

Samtykkeerklæring om deltagelse i prosjektet ”Oppdragelse i et flerkulturelt perspektiv”.

Prosjektet handler om oppdragelse i et flerkulturelt perspektiv. Jeg ønsker å finne ut hvilke ressurser og utfordringer flerkulturell oppdragelse har for unge som i dagliglivet beveger seg mellom to eller flere kulturer.

I denne forbindelse ønsker jeg å intervju deg som kan dele dine erfaringer og meninger rundt relaterte temaer, slik som: a) kultur, identitet og tilhørighet b) utfordringer i forhold til foreldrenes oppdragsstil og c) hvordan vil du, når du blir foreldre, oppdra dine barn? Intervjuet vil bli tatt opp på lydbånd/diktafon. Alle opplysningene som kommer frem skal kun brukes i forbindelse med prosjektarbeidet og vil bli behandlet konfidensielt. Dersom sitater benyttes i publisering, vil disse være anonymisert. Etter endt prosjektarbeid vil alle opplysninger bli slettet.

For å bli intervjuet må du da være født og oppvokst i Norge, men som har foreldre som kommer fra et ikke-vestlig land – utover det stilles det ingen krav.

Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom du velger å trekke deg kan du be om å få slette de opplysninger som allerede er registret om deg. Har du lyst til å delta, er det fint om du skriver på samtykkeerklæringen under.

Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S.

Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på 92 88 05 46, eller sende e-post til samin.ansar@gmail.com. Du kan også kontakte min veileder Guri Wingård på telefonnummer 922 16 365.

Med vennlig hilsen

Samin Ansar

Masterstudent ved Universitetet i Oslo,
PFI - Pedagogisk forskningsinstitutt.

Samtykkeerklæring:

Jeg har lest informasjon om forskningsprosjektet over og er villig til å delta.

Dato _____ Tlf _____ Signatur _____.

VEDLEGG 3:

INTERVJUGUIDE

- Kan du begynne med å fortelle litt om deg selv?
 - Litt om hvor foreldrene dine kommer fra, hvilken utdanning/jobb de har, hvilken tro/religion har de/du, hvor dere bor, hvor mange søsken du har? Er du eldst i søskenflokket, evt hvilke nummer? Bor alle hjemme?

Foreldrenes oppdragelsesstil og noen utfordringer

- Hvordan ville du beskrevet foreldrene dine? (temperamentmessig/personlighetsmessig - strenge, religiøse, beskyttende, etc)
- Er det moren eller faren din som har stått for oppdragelsen din?
 - Hvem har hatt mest ansvar over dine søsken da?
 - Føler du at du og dine søsken ble oppdratt likt?
 - Hvis nei; hva var/er ulikt?
- Hvordan vil du definere ordet strengt/Hva er strengt for deg?
- På en skala fra 1-10, hvor 1 er mild og 10 er veldig streng, hvor ville du plassert mammaen din? Hvor ville du plassert pappaen din?
 - Hva er de mest strenge på? (eks innetider, hvilke venner du får være med, leksetid, lommepenger, etc).
 - Hva er de minst strenge på av hva du gjør?
- Når må du senest være hjemme?
 - Har det hendt at du ikke kommer hjem som avtalt?
 - Hvis ja: Hva skjer da? (mister lommepenger, privileger, blir straffet, får husarrest, får ikke lov til å dra på fest/bursdag/kino, etc)?
- Føler du at foreldrene dine bestemmer mye over deg? At du ofte blir kontrollert? (gjør det, ikke gjør det, etc), eller opplever du stor grad av frihet- at du kan bestemme selv?
 - Dersom både òg: På hvilken måte da? Hva kan du bestemme over selv og hva må du som regel spørre lov om?
 - Dersom stor grad av frihet: Har det alltid vært slikt, eller har det endret seg etterhvert som du begynner å bli voksen nå?
 - Når du spør foreldrene dine om lov, hvem spør du først? Mor eller far? Evt. hvem er det lettest å spørre lov om? Mor eller far? Hvorfor det?
- Er du mer nær moren din eller faren din?
 - Hva slags forhold har du til moren din?
 - Hva med faren din?
- Hvilket familiemedlem snakker du med når du føler at du trenger hjelp eller råd om noe?
 - Dersom søsken: Hvorfor det? Hva med moren/faren din? Du sa jo at du er mer nær moren/faren din. Evt. Hvis du skulle velge mellom mor eller far, hvem tror du det ville vært lettere å snakke med? Og hvorfor det?
 - Dersom mor/far: Hvorfor det?
- Er det med andre ord lett/vanskelig for deg å komme i dialog med foreldrene dine da?
 - Hva tror du det kommer av?
 - Føler du at pappa og mamma lytter på det du har å si?
 - Argumenterer du for (forsvarer du) dine meninger foran dem?

- Hva skjer når du protesterer imot dine foreldrenes meninger/når du føler at foreldrene dine har urimelige meninger?
 - Blir dine argumenter tatt godt imot da?
- Føler du at du ofte kan bli feiltolket/misforstått? At de ikke forstår hva du egentlig prøver å si?
 - Hvis både òg: På hvilken måte da? Kan du gi eksempler?
 - Hva tror du er vanskelig for dem å forstå? Kan du gi eksempler?
 - Hvordan føler du deg da, når du opplever at de ikke forstår deg?
 - Hvordan reagerer du da? (går på rommet, går ut, vil være alene, oppsøke venner?)
 - Ønsker du at de kunne reagere annerledes? På hvilken måte da?
- Når du blir sint på foreldrene dine, viser du det eller prøver du å holde deg tilbake?
 - Hvordan og hvorfor det?

Syn på forventninger og valgmuligheter

- Er foreldrene dine opptatt av at du skal studere videre etter videregående?
 - Hva med deg, hva tenker du?
- Hvilke forventninger har foreldrene dine til deg? Evt. Har de høye forventninger?
 - Hvis nei: Hva tror du grunnen til det er? Hvordan føler du deg da?
 - Hvis ja: Hva synes du om disse forventningene? Føler du at du kan klare å leve opp til disse forventningene?
- Hvilke forventninger har du til deg selv?
- Vil du ta viktige avgjørelser (eks utdanning, jobb, giftemål) etter dine ønsker, eller vil du ta dine foreldrenes ønsker også i betraktning?
 - Hvorfor det?
- Er du en som kan sette sine egne behov til side for å tilfredsstille foreldrenes behov?
 - Hvis både òg: Hvilke tanker får du da når jeg sier: ”så lenge familien min har det bra, har jeg det bra”?
- Synes du det er stort fokus på fellesskapet (”vi”) der dine foreldre kommer fra og mindre på enkelt individet (”meg”)? At det f.eks. er større fokus på hva familien, slektninger og samfunnet ønsker, enn på hva enkelt individet selv ønsker?
 - Dersom ja: Hva tror du det kommer av? Ønsker du at det skulle ha vært annerledes? På hvilken måte da?
 - Dersom nei/både òg: På hvilken måte? Kan du gi noen eksempler?
- Synes du det er egoistisk av deg å tenke på ditt beste?
 - Hvorfor det?

Kultur, identitet og tilhørighet

- Hva sier du, når noen spør deg hvor du kommer fra?
- På en skala fra 1- 10, hvor 1 er lite og 10 er mye, hvor viktig er religionen for foreldrene dine? Evt. hvor viktig er den for moren din og hvor viktig er den for faren din?
 - Hvor stor betydning har den i din hverdag?
- Hva ville du sagt er forskjellen mellom dine foreldrenes kultur og den norske?
 - Hvilken av disse kulturene vil du mene passer deg best? Hvorfor det?
- Er det noe spesielt ved den norske kulturen som tiltrekker deg? Som du også kan tenke deg å ta med deg videre i livet – når du engang for barn?
 - Og hva med dine foreldrenes kultur? Hva liker du best ved den, som du kan tenke deg å ta med videre i livet ditt?

- Omvendt, er det noe du ikke liker ved den norske kulturen, noe som irriterer deg?
 - Og det samme med dine foreldrenes kultur, hva liker du ikke ved den?
- Hender det at du noen ganger føler deg mer utenlandsk (en med en annen bakgrunn) enn norsk? Er det situasjonsavhengig? I hvilke situasjoner da?
 - Hva med omvendt, føler du deg noen ganger mer norsk? I hvilke situasjoner?
 - Føler du dermed at du lever i mellom to kulturer?
 - Hvis ja; kan du beskrive hvordan det er/føles?
 - Synes du at du har en fordel ved å leve i mellom to kulturer, eller føler du at det i stor grad er utfordrende? Hvorfor det?
- Er du annerledes (personlighetsmessig) når du er med etniske nordmenn enn med andre utenlandske?
 - Hvis ja: På hvilken måte? Kan du gi et eksempel?
 - Vet du hva det kommer av?

Oppdragelse i dine øyne: hvordan vil du oppdra dine barn?

- Hva betyr oppdragelse for deg? Hva er det det første du tenker på når jeg sier ordet oppdragelse?
- Hva er god oppdragelse i dine øyne? Hvorfor det?
- Vil du si at to etnisk norske har mer til felles (er mer ”like”) ift den måten de har blitt oppdratt på enn en etnisk norsk og en norskfødt med innvandrerforeldre?
 - Hvorfor det?
 - Kan du tenke på noe spesifikt, som skiller din oppdragelse fra den oppdragelsen en annen etnisk norsk får? (hva tror du er ulikt?)
- Hva liker du best ved den oppdragelsen du selv har fått? Hva opplever du som positiv i din oppvekst? Hvorfor det?
 - Hva opplever du som negativt? Hvorfor det?
- Hvilke tanker får du når jeg nevner begrepet flerkulturell?
- Føler du at du har fått en slik ”flerkulturell oppdragelse”?
 - Hvis ja: På hvilken måte da? Kan du gi noen eksempler?
- Kan du se noen fordeler og utfordringer ved en slik flerkulturell oppdragelse?
 - Hva synes du er bra og hva er ulemper ved en slik oppdragelse?
 - Hvorfor det?
- Hva synes du er den aller verste måten å disiplinere/oppdra barna sine på?
 - Hvorfor synes du det?
- Har det hendt at du har havnet i konflikt med dine foreldre?
 - Hvordan pleier dere å løse disse konfliktene?
 - Kan du beskrive noen typiske situasjoner hvor det oppstår problemer?
- Har du opplevd situasjoner hvor du mener pappa/mamma har gått over grensen?
 - Hvis ja: Vil du fortelle litt om hva som skjedde da?
- Hva mener du om å slå (slag, spark) barn som en del av oppdragelsen?
 - Hvorfor det?
- Hvilke tanker får du når jeg nevner begrepet makt?
 - Synes du det er greit at foreldrene har makt over barna sine?
 - Hvorfor det?
- Til slutt: Hvordan tenker du at du vil oppdra dine egne barn?
 - Hvorfor det?
 - Vil du mene at det er slik dine foreldre har oppdratt deg?
 - Hvis både òg: Hva er likt og hva vil være annerledes?
 - Hvis nei: Hva vil være annerledes?